

Leerlijnen Papiamentu 1F-2F

NOVEMBER 2022

Verantwoording

2022 SLO, Amersfoort

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

In opdracht van Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen

Auteurs:

Mariëtte Hoogeveen en Marion Snetselaar

In samenwerking met de Werkgroep leerlijnen Papiamentu Bonaire:

Shary Albertus (po), Valerie Anthony (vo), Edelmira Carolina (vo), Rudmila Cathalina (po), Danuta Emerenciana-de Jong (po), Gershwin Esterga (po), Julissa de Grijze (vo), Dailisa Ignacio (po), Scolastica Koeks (po), Shermaline Pedro (po)

Informatie

SLO

Postbus 502, 3800 AM Amersfoort

Telefoon (033) 4840 840

Internet: www.slo.nl

E-mail: info@slo.nl

AN: 1.8002.839

1. Inleiding	4
1.1 Achtergrond en doel project	4
1.2 Wat is een leerlijn Papiamentu?	4
1.3 Waarom een leerlijn?	5
1.4 Hoe werkt een leerlijn?	5
1.5 Hoe ziet de leerlijn eruit?	7
1.6 Hoe is de leerlijn ontwikkeld?	9
2. Mondelinge taalvaardigheid	10
2.1 Subdomein gesprekken	10
2.2 Subdomein luisteren	22
2.3 Subdomein spreken	34
3 Leesvaardigheid	47
3.1 Subdomein zakelijke teksten	47
3.2 Subdomein fictionele teksten	61
4. Schrijfvaardigheid	70
5. Begrippenlijst en taalverzorging	85
5.1 Subdomein begrippenlijst	85
5.2 Subdomein taalverzorging	95
6. Woordenschat	98
7. Technisch lezen	102
8. Verklaring van vaktermen	105
9. Referenties	111

1. Inleiding

1.1 Achtergrond en doel project

Dit document presenteert een leerlijn Papiamentu voor het onderwijs in het schoolvak Papiamentu in het primair, secundair en beroepsonderwijs op Bonaire. Deze leerlijn is in 2021-2022 ontwikkeld door SLO, het landelijk expertisecentrum voor het curriculum, in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschappen (OCW). De leerlijn is een uitwerking van het Referentiekader Papiamentu (RKP), dat in 2021 eveneens door SLO in opdracht van OCW werd ontwikkeld. Doel van het RKP en van de uitwerking ervan in een leerlijn is om vanuit een meertalig perspectief de positie van het Papiamentu als moedertaal en grootste omgevingstaal in en buiten het onderwijs op Bonaire te versterken. Het RKP en de leerlijn die de verschillende beheersingsniveaus beschrijven, zijn een eerste stap naar een volwaardige(re) positie van het Papiamentu in onderwijs en samenleving.

De leerlijn Papiamentu omvat de niveaus 1F tot en met 4F. Omdat opname van alle leerlijnen (voorschool tot en met 4F) in één document niet mogelijk bleek vanwege een te groot aantal kolommen op een pagina, presenteren we de leerlijn in twee documenten. Het voorliggende document presenteert de leerlijn tot en met 2F. De leerlijn tot en met 4F is verschenen als aparte publicatie (Hoogeveen & Snetselaar 2022c). Alle documenten (RKP, leerlijn tot en met 2F en leerlijn tot en met 4F) zijn zowel in het Nederlands als in het Papiamentu verschenen.

1.2 Wat is een leerlijn Papiamentu?

Een leerlijn is een schematisch weergegeven opbouw van tussendoelen en inhouden die leiden tot een einddoel. Ze bestrijkt opeenvolgende leerjaren en schooltypen en daarom wordt er vaak gesproken over 'doorlopende leerlijnen'. De leerlijn Papiamentu loopt van de voorschool (peuters) tot en met de bovenbouw van het voortgezet onderwijs (vo). Ze geeft suggesties voor de opbouw en inrichting van het onderwijsaanbod voor de verschillende niveaus (van 1F t/m 4F) door zichtbaar te maken hoe de complexiteit van de leerstof toeneemt door de leerjaren heen (Bonset & Hoogeveen 2018). De leerlijn beschrijft inhouden en vaardigheden voor de verschillende domeinen en subdomeinen van het schoolvak Papiamentu: mondelinge taalvaardigheid, lezen, schrijven, begrippenlijst/taalverzorging, woordenschat en technisch lezen. De leerlijn is concreter dan kerndoelen en het RKP, omdat de voorgestelde inhouden niet alleen per niveau, maar ook in (combinaties van) leerjaren zijn uitgewerkt (voorschool, groep 1-2, etc.) Hoewel de leerlijn Papiamentu concreter is dan de wettelijk vastgestelde en verplichte kerndoelen en het RKP, gaat het nog steeds om een ietwat globale omschrijving van leerinhouden en

vaardigheden: de leerlijn beschrijft geen activiteiten op leerling- en leerkrachtniveau, wat betekent dat dezelfde leerinhoud in een bepaald leerjaar door verschillende activiteiten kan worden gerealiseerd. De leerlijn is dus geen complete uitwerking van het onderwijsaanbod. Een ander verschil met wettelijk vastgestelde kerndoelen en het RKP is dat de leerlijn niet verplicht is. Het is een hulpmiddel voor de inrichting van het onderwijsaanbod, dat leerkrachten flexibel en naar behoefte kunnen inzetten. Bij het gebruik van de leerlijn zal bijvoorbeeld rekening gehouden moeten worden met de verschillende (taal)achtergronden en instroomniveaus van leerlingen. Zo zal voor anderstaligen (Spaans-, Engels- en Nederlandstaligen) een andere, eigen weg binnen de leerlijn moeten worden uitgestippeld. Ook moet rekening worden gehouden met verschillende uitstroombrofielen. Aan het einde van het primair onderwijs (po) worden alle leerlingen geacht minimaal niveau 1F te bereiken, maar leerlingen met een havo-vwo uitstroombrofiel worden geacht behoorlijk op weg te zijn naar 2F.

1.3 Waarom een leerlijn?

De leerlijn heeft als hulpmiddel voor het inrichten van het onderwijsaanbod verschillende functies. Ze maakt een betere afstemming en aansluiting mogelijk tussen verschillende leerjaren en verschillende schooltypen. Er wordt duidelijk omschreven wat leerlingen moeten kennen en kunnen op een bepaald moment, waardoor hiaten en herhalingen in het onderwijsaanbod voorkomen kunnen worden. De leerlijn kan dus een belangrijke functie hebben bij de planning van het onderwijsaanbod. Leerkrachten kunnen de leerlijn daarnaast gebruiken om het aanbod van methodes te evalueren en keuzes te maken, maar ze kunnen de leerlijn ook inzetten als basis om eigen lesmateriaal te ontwikkelen of om passend lesmateriaal naast de methode te zoeken. Samenvattend: een leerlijn faciliteert een doordacht onderwijsaanbod. Daarnaast levert een leerlijn een basis voor het ontwikkelen van (genormeerde) (volg)toetsen, omdat de toetsen afgestemd kunnen worden op de in de leerlijn beschreven inhoud en niveaus. Een belangrijke functie van een leerlijn in de context van Bonaire ten slotte is, dat ze het curriculum vastlegt. In het po is de tijdsbesteding aan Papiamentu op de verschillende scholen zeer divers. Ook zijn er verschillen in de status van het Papiamentu als schoolvak en in de rol van Papiamentu als al dan niet instructietaal. Op enkele scholen, met name in het speciaal onderwijs, wordt namelijk (ook) Papiamentu als instructietaal gebruikt. Een leerlijn Papiamentu kan bijdragen aan meer homogeniteit in het onderwijsaanbod en aan een gemeenschappelijker basis voor de doorstroom van leerlingen naar het vo.

1.4 Hoe werkt een leerlijn?

Een doorlopende leerlijn maakt zichtbaar hoe de leerstof steeds complexer wordt door de jaren heen. Die leerstof bestaat uit het uitvoeren van taaltaken, bijvoorbeeld een krantenartikel lezen, een presentatie houden, luisteren naar een uiteenzetting of een brief schrijven. De complexiteit van taaltaken kan

toenemen op verschillende dimensies, waarbij het begrip 'afstand' een belangrijke rol speelt.

- Taaltaken zijn complexer naarmate *de afstand tussen de deelnemers* aan de communicatie groter is: het is voor leerlingen moeilijker om een formele brief te schrijven aan een instantie dan een informeel mailtje aan een vriend of vriendin.
- Taaltaken zijn complexer naarmate *de afstand tussen de taalgebruiker en het onderwerp* groter is: leerlingen schrijven makkelijker over een onderwerp waar ze al veel van weten dan over een onderwerp waarbij ze eerst informatie moeten verzamelen en zich moeten inlezen. Dat geldt ook voor betrokkenheid bij het onderwerp: hoe verder het onderwerp afstaat van de wereld van de leerling en van het hier-en-nu, hoe moeilijker het zal zijn er een presentatie over te houden. Terwijl natuurlijk juist de uitdaging voor het onderwijs is om de leerling in staat te stellen ook over minder nabije en minder bekende onderwerpen te spreken, schrijven of lezen.
- Taaltaken zijn voor leerlingen complexer naarmate er *minder hulp* wordt geboden *bij de uitvoering ervan*. In het begin is veel sturing nodig van de kant van de leerkracht. Naarmate de leerlingen ouder worden en meer ervaring opdoen met het uitvoeren van taaltaken, maakt de sturing plaats voor begeleiding. Tenslotte voeren de leerlingen de taaltaken (zo) zelfstandig (mogelijk) uit.
- Taaltaken zijn complexer naarmate de *gevraagde cognitieve inspanning* toeneemt: van 'herkent' via 'onderscheidt' naar 'benoemt' en 'geeft weer' (bijv. bij tekststructuren) en deels hiermee samenhangend van receptief naar productief (van een onderwerp in een tekst aanwijzen tot een gedachtegang weergeven).
- Taalkundig gezien neemt de complexiteit van taaltaken toe bij een grotere hoeveelheid inhoudselementen, ingewikkeldere zinsconstructies, minder frequente en/of abstractere woorden, een minder doorzichtige tekststructuur, een hogere informatiedichtheid, een toenemende tekstlengte en de taalfunctie die aan de orde is (van benoemen, beschrijven en vergelijken naar structureren, verklaren en concluderen).

Alle boven beschreven dimensies zijn terug te vinden in de opbouw van de leerlijnen Papiamentu.

De leerlijnen tot en met niveau 2F zijn verkaveld over clusters van steeds twee leerjaren: voorschool, po 1-2, 3-4, 5-6, 7-8, vmbo 1-2 en vmbo 3-4.¹ Ze zijn uitgewerkt tot en met niveau 2F. Dit niveau is, naast het fundamentele niveau 1F, voor het po van belang als streefniveau (1S). Niveau 2F is in Europees Nederland (voor Nederlands) tevens eindniveau voor vmbo en voor mbo niveau

---

¹ Wat in de leerlijn onder 1F en 2F staat, is niet altijd identiek aan wat daar in het RKP staat, maar vaak uitgewerkter en concreter.

1, 2 en 3. In de leerlijn Papiamentu is tussen niveau 1F en 2F een niveau 'naar-2F' uitgewerkt, dat als streefniveau voor de onderbouw vmbo wordt beschouwd. Met de uitwerking tot en met niveau 2F zijn deze leerlijnen dus bruikbaar voor zowel po als vmbo en mbo.

Bij elkaar behorende leerinhouden over de clusters van leerjaren heen staan steeds op één horizontale lijn. Zo is de doorlopende leerlijn over de leerjaren heen te zien. De opbouw is cumulatief: de inhouden van de voorgaande niveaus worden niet steeds herhaald, maar zijn in het volgende niveau wel geïmpliceerd. De lijn toont hoe doelen en inhouden in volgende leerjaren terugkeren, maar dan op een hoger niveau of uitgebreid met meer/andere elementen. Het onderwerp van een tekst bepalen bijvoorbeeld, is een vaardigheid waarmee al in groep 1-2 een begin wordt gemaakt en die in de volgende leerjaren wordt uitgebreid/verdiept tot het bepalen van de hoofdgedachte en hoofd- en bijzaken in de tekst. De aangeboden teksten worden ook steeds complexer en er worden op een hoger cognitief niveau activiteiten van leerlingen gevraagd. Bijvoorbeeld: in aanraking komen met en herkennen in groep 1-2, aanwijzen in 3-4, benoemen in 5-6 en weergeven in 7-8.

1.5 Hoe ziet de leerlijn eruit?

De leerlijnen volgen de domeinindeling van het RKP:

1. mondelinge taalvaardigheid: gesprekken voeren, luisteren en spreken
2. lezen: zakelijke teksten en fictionele teksten
3. schrijven
4. begrippenlijst en taalverzorging (ook wel: taalbeschouwing)
5. woordenschat
6. technisch lezen

De laatste twee vormen geen apart (sub)domein binnen het RKP. Maar de werkgroep leerlijnen vond deze dermate van belang dat ook hiervoor leerlijnen zijn ontwikkeld. Woordenschat is voorwaardelijk voor vrijwel alle taken binnen de drie vaardigheidsdomeinen en maakt deel uit van zowel de tekstkenmerken bij luisteren en lezen (onder het kopje 'stijl') als van de kenmerken van de taakuitvoering bij alle domeinen ('woordgebruik' bij de productieve vaardigheden en 'woordenschat en -strategieën' bij de receptieve vaardigheden). Er is voor gekozen in de leerlijn woordenschat geen aantallen te verwerven woorden te noemen. De reden is dat er voor het Papiamentu nog geen streefwoordenlijsten bestaan, waarop een dergelijke indicatie kan worden gebaseerd. Wel wordt aangegeven welk type woorden de leerlingen moeten verwerven: frequente en minder frequente alledaagse woorden, algemene school- en vaktaalwoorden en figuurlijk taalgebruik.

Om goed begrijpend te kunnen lezen is een voldoende technische leesvaardigheid belangrijk. Daarom is technisch lezen als basisvaardigheid geïmpliceerd in het kenmerk van de taakuitvoering 'begrijpen en interpreteren':

op 1F-niveau wordt ervan uitgegaan dat leerlingen teksten zodanig vloeiend lezen dat woordherkenning tekstbegrip niet in de weg staat. De leerlijn voor technisch lezen is uitgewerkt op basis van het gegeven dat het aanvankelijk leren lezen op Bonaire in het Nederlands gebeurt (met uitzondering van het speciaal onderwijs) en dat leerlingen daarna, in groep 4, gaan lezen in het Papiamentu. Bij de ontwikkeling van de leerlijn technisch lezen is gebruik gemaakt van de leerlijn die is ontwikkeld voor die scholen op Curaçao waar leerlingen leren lezen in het Nederlands (Meijer, Fecunda & Mathilda 2014).

Bij de opbouw per domein volgt de leerlijn de indeling van het RKP.²

- **Tekstkenmerken** (alleen bij luisteren en lezen): de kenmerken waaraan de aangeboden teksten moeten voldoen. Hierin is tevens de inhoud van de 'algemene omschrijving' waarmee elk domein in het RKP start, verwerkt en wel in de categorie 'onderwerp/context'.
- **Taken**: de taaltaken die de leerling moet uitvoeren, voor alle domeinen vrijwel identiek geformuleerd, in termen van genres: informatieve, betogende en beschouwende, instructieve en expressieve teksten. In de formulering van de productieve taken (spreken, gesprekken en schrijven) is ook de inhoud van de 'algemene omschrijving' in het RKP opgenomen.
- **Kenmerken van de taakuitvoering**: deeltaken die de leerling moet inzetten om de taak te kunnen uitvoeren. Ook deze zijn, met het oog op samenhang, zoveel mogelijk hetzelfde omschreven en wel in volgorde van oriënteren op en voorbereiden van de taak, uitvoering van de taak en ten slotte terugblikken op de taak.

Het domein Begrippenlijst en taalverzorging kent een eigen structuur. Het subdomein Begrippenlijst telt tien categorieën en loopt van po 1-2 tot en met vmbo 3-4. Het subdomein Taalverzorging valt uiteen in spelling en interpunctie & hoofdletters en bestrijkt eveneens po 1-2 tot en met vmbo 3-4.

Ook de onderdelen Woordenschat en Technisch lezen hebben een eigen structuur. Woordenschat kent 'groei van de woordenschat' (uitbreiding met inhouds- en functiewoorden en verdieping met bijv. betekenisrelaties) en 'woorden leren' (strategieën en attitude). Technisch lezen is verkaveld over telkens twee leerjaren (vanaf po 1-2 tot en met po 7-8) en onderverdeeld in 'woorden lezen' en 'zinnen in context lezen & tekst lezen'.

Samenhang in een leerlijn is belangrijk. Integratie en transfer tussen de verschillende vaardigheidsdomeinen zijn nuttig en nodig, zowel bij de taken als bij de kenmerken van de taakuitvoering. Bij het lezen van betogende teksten doen de leerlingen bijvoorbeeld tekstkennis op die ze kunnen inzetten bij het schrijven van een betoog. Het bepalen van een doel voor een mondelinge

---

² Zie voor een uitgebreidere omschrijving van de onderdelen van de indeling het RKP.

presentatie is geen wezenlijk andere activiteit dan het bepalen van een doel voor een geschreven tekst.

1.6 Hoe is de leerlijn ontwikkeld?

De ontwikkeling van de leerlijn Papiamentu is eind augustus 2021 gestart. De werkgroep Leerlijnen Papiamentu bestond uit po-leerkrachten (zowel regulier als speciaal) en vo-docenten van vrijwel alle units van de Scholengemeenschap Bonaire. De werkgroep is zeven keer bijeengekomen.

De werkgroep heeft bij de ontwikkeling van de leerlijnen vooral als klankbordgroep gefunctioneerd. De werkwijze was als volgt. Per bijeenkomst werd een domein geïntroduceerd met informatie over (theoretische) achtergronden, over de stand van zaken in de vakdidactiek en onderwijspraktijk, en over leerlijnen die ter inspiratie dienden. Vervolgens werden de concept-leerlijnen ontwikkeld op basis van het RKP. Hierbij is rekening gehouden met de positie van het Papiamentu in het onderwijs op Bonaire en met het onderwijs in het Papiamentu op de verschillende scholen. Met behulp van voorbereidingsopdrachten gaven de werkgroepleden commentaar op de conceptleerlijnen. Zij keken naar de begrijpelijkheid en compleetheit van de teksten en naar de haalbaarheid van de voorgestelde inhouden en activiteiten in hun klassen. Waar mogelijk raadpleegden zij hun teams om te kijken of er draagvlak was voor hun commentaar. De voorgestelde wijzigingen en aanvullingen werden tijdens een volgende bijeenkomst geëvalueerd en verwerkt. Wanneer een domein klaar was, startte dezelfde cyclus voor een volgend domein.

De conceptleerlijnen zijn voorgelegd aan vakexpert Papiamentu Marta Dijkhoff. Zij heeft vooral feedback gegeven op linguïstische kwesties en op het domein Begrippenlijst en taalverzorging; het meest taalspecifieke deel van de leerlijnen. Ook vertaalde zij de leerlijn in het Papiamentu.

Graag danken we allen die betrokken waren bij de totstandkoming van de leerlijn Papiamentu. Mazarella Janssen voor haar feedback, Jeroen Heuvel voor zijn tips voor voorbeelden uit de literatuur en suggesties voor de verdeling daarvan over niveaus en Nilva Wout, die de vergaderzaal van de Stichting RK Schoolbestuur Bonaire ter beschikking stelde voor de bijeenkomsten.

2. Mondelinge taalvaardigheid

2.1 Subdomein gesprekken

Taak

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F ³
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
taak	informatieve gesprekken	Stelt en beantwoordt eenvoudige vragen (bijv. wie-wat-waar-vragen, aanwijsvragen, tweekeuzevragen) over primaire behoeften of over vertrouwde en concrete onderwerpen.	Wisselt informatie uit over activiteiten in de groep. Praat over dagelijkse gebeurtenissen, gevoelens, eigen werk, verhaal en prentenboek.	Geeft opgezochte (schoolse) informatie aan medeleerlingen door. Legt in klein groepje medeleerlingen taak of inhoud uit.	Wisselt inhouden uit bij uitvoeren van korte opdrachten. Bespreekt boeken met medeleerlingen.	Wisselt inhouden uit bij uitvoeren van gezamenlijke opdrachten (bijv. werkstukken) of legt taak of inhoud uit aan grotere groep. Het betreft vertrouwde onderwerpen in dagelijks leven op en buiten school.	Vraagt en geeft informatie over bekende onderwerpen aan (on)bekenden buiten school. Stelt vragen om aan specifieke informatie te komen (wie, wat, waar, wanneer).	Vraagt en geeft informatie over (niet) alledaagse onderwerpen uit leefwereld en (beroeps)opleiding, aan instanties of onbekenden.

³ Niveau 2F is tevens eindniveau voor mbo 1-2-3.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
taak	informatieve gesprekken	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Vraagt en geeft korte richtingaanwijzingen (enkele herkenningspunten), m.b.t. bekende weg (bijv. van school naar huis).	Vraagt en geeft korte richtingaanwijzingen, onder verwijzing naar kaart of plattegrond.	Vraagt en geeft langere richtingaanwijzingen (meerdere herkenningspunten).
	betogende gesprekken	n.v.t.	n.v.t.	Houdt korte interviews met bekenden met vooraf bedachte vragen.	Leert reageren in interviews met bekenden.	Interviewt bekenden en bewaakt gepland verloop van interview.	Interviewt bekenden en bewaakt of vragen worden beantwoord.	Interviewt (on)bekenden over bekende onderwerpen en bewaakt vasthouden aan onderwerp.
		n.v.t.	n.v.t.	Reageert op meningen van medeleerlingen (over gebeurtenis op school).	Reageert met argumenten voor en tegen op meningen van medeleerlingen.	Maakt kennis met debatregels (stelling, gespreksleider, beurtverdeling, publiek, jury).	Bereidt met hulp onderdelen van debat voor, bijv. stelling bedenken, argumenten formuleren. Oefent met rollen.	Neemt deel aan eenvoudige debatformen (rondetafel-, forumdebat), met stelling over nabij onderwerp.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
taak	menings- en besluitvormende gesprekken	Uit mening over of iets wel of niet leuk is (ervaring, activiteit).	Discussieert over oplossen van een probleem (in klas, gebeurtenis op school).	Discussieert over spelregels. Geeft mening over gebeurtenis op school.	Discussieert over actueel onderwerp op school (bijv. nieuw uniform).	Discussieert over actueel onderwerp buiten school, bijv. uit bron voor jeugdnieuws.	Discussieert over actueel onderwerp aan de hand van informatie uit verschillende bronnen.	Voert groeps-gesprekken en informele discussies over bekende onderwerpen.
		Overlegt met hulp over spelactiviteiten.	Overlegt over 'filosofische' vragen (kunnen vissen verliefd zijn?).	Overlegt over onderwerpen uit de groep.	Overlegt in kleine groepen over plannen voor een uitje of activiteit.	Overlegt bij tekstbespreking in tweetallen over herschrijven van tekst.	Overlegt in kleine groepen over aanpak van taken op school of binnen spel <i>Democracy</i> .	Overlegt bij groepswerk.
		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Licht bij tekstbespreking herschrijfvoorstel toe.	Licht bij tekstbespreking herschrijfvoorstel toe en verwoordt en onderbouwt daarbij eigen mening.	Verheldert bij groepswerk op passende wijze probleem, drukt overtuiging of mening, instemming of afkeuring uit en becommentarieert visie van anderen.

Kenmerken van de taakuitvoering

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	gespreksstrategie en inhoud bepalen	n.v.t.	Oriënteert zich met hulp op gespreksonderwerp en eigen ervaring/kennis.	Oriënteert zich met hulp op inhoud en gesprekspartners.	Oriënteert zich met hulp op onderwerp en soort gesprek.	Bereidt inhoud nagenoeg zelfstandig voor.	Bereidt inhoud zelfstandig voor m.b.v. gegeven vragen.	Bereidt inhoud zelfstandig voor.
		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Leert gesprek monitoren (bijv. beter luisteren, vragen stellen, teruggrijpen).	Monitort gesprek door vooraf bewust doelen te stellen (bijv. ik ga minimaal 3 vragen stellen).	Kiest en hanteert, zo nodig met hulp, strategie die past bij gespreksdoel en eigen spreekdoel.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	afstemming op doel	Komt in aanraking met verschillende gespreksdoelen in alledaagse en schoolse situaties.	Ervaart bewuster verschillende gespreksdoelen in kleine en grote groepen.	Maakt kennis met verschillende gespreksdoelen (informatie en meningen uitwisselen).	Maakt kennis met verschillende gespreksdoelen (instrueren). Maakt kennis met opbouw van verschillende soorten gesprekken om doel te bereiken.	Herkent verschillende gespreksdoelen (betogen) en situaties en past taalgebruik daaraan aan. Gebruikt in herkenbare situaties, bijv. begroeten, vaste routines.	Voert gesprekken met verschillende doelen (informatie en meningen uitwisselen, instrueren of betogen).	Kent gespreksregels en handelt naar gespreksdoel en eigen spreekdoel. Maakt eigen spreekdoel duidelijk. Vraagt doelgericht naar informatie en vraagt door.
		Leerkracht benoemt eenvoudige gespreksdoelen.	Leerkracht fungeert als model en creëert omgeving waar kinderen bewuster worden van verschillende gespreksdoelen.	Leerkracht maakt voor- of achteraf gespreksdoel duidelijk.	Leerkracht reflecteert op doeluitvoering	In gesprekken in kleine groepen blijft leerkracht meer op de achtergrond.	Leerkracht blijft op de achtergrond.	Idem

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	afstemming op gesprekspartner	Wordt zich enigszins bewust van anderen. Reageert gericht op eenvoudige vragen in gesprekjes.	Ontwikkelt geleidelijk gevoel voor reacties van anderen. Leert met hulp letten op non-verbale signalen.	Wordt zich bewust van verschil in gesprekspartners. Leert eenvoudige beleefdheidsvormen gebruiken (<i>señor, señora, yùfrou</i>).	Krijgt oog voor verschillende taalgebruikssituaties. Leert aanspreekvormen en woordgebruik aanpassen aan context en/of (on)bekende gesprekspartners.	Past register (woordgebruik en zinsbouw) aan aan situatie (formeel/informeel) en aan gesprekspartner (standaardtaal, jongerentaal, straattaal).	Herkent met hulp spreekdoel van anderen. Volgt gesprekspartner meestal goed, ook bij onverwachte wending in gesprek. Geeft aan als iets niet wordt begrepen.	Herkent spreekdoel van anderen. Kiest bij gesprekssituatie en -partner passend register.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	beurten nemen en bijdragen aan samenhang	Beantwoordt in gesprekjes met leerkracht concrete vragen in context van hier en nu met korte taaluitingen, ondersteund door gebaren.	Leert elementaire gespreksregels kennen (bijv. naar elkaar luisteren, op beurt wachten, initiatief nemen iets te zeggen, bij onderwerp blijven) en deze toe te passen met hulp van de leerkracht en in kleine groep.	Past elementaire regels met hulp toe. Reageert inhoudelijk op anderen. Leert dat beurtwisseling afhankelijk is van soort gesprek (in klassengesprek geeft leerkracht de beurten, in kleine groep mag je beurt nemen).	Breidt kennis van regels uit.	Past eenvoudige gespreksregels toe. Neemt en geeft beurt op goede moment. Gebruikt frase om gesprek te openen en te beëindigen.	Wacht op beurt om iets te zeggen. Gebruikt frase om gesprek gaande te houden (bijv. door beurt te nemen, oogcontact, instemmend knikken).	Past regels voor beurtwisseling routinematig toe, bijv. aansluiten, initiatief nemen. Stelt reacties uit totdat bijdrage van ander(en) is geïnterpreteerd en beoordeeld.
		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Maakt kennis met verschillende rollen en met initiatief nemen in een gesprek.	Leert gesprek in kleine groep leiden.	Treedt op als gespreksleider bij gesprekken en bewaakt onderwerp.	Is zich bewust van eigen rol in gesprek.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	woordgebruik	Legt spelenderwijs relaties tussen woorden en concreet materiaal.	Leert met hulp aangeboden woorden productief gebruiken tijdens gesprekken (woorden voor concrete zaken, voor schoolse omgang, prentenboekwoorden).	Gebruikt woorden die aandacht van gesprekspartner(s) uitlokken (bijv. grapjes, nonsenswoorden).	Gebruikt specifiek aan onderwerp gerelateerde inhouds- en functiewoorden.	Gebruikt specifiek aan onderwerp gerelateerde inhoudswoorden en passende functiewoorden.	Beschikt over voldoende woorden om gespreksdoel te realiseren.	Gebruikt woorden meestal passend.
						Varieert enigszins in woordgebruik.	Varieert in woordgebruik om storende herhaling te voorkomen.	Er is meer variatie in woordgebruik.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	woordgebruik	n.v.t.	n.v.t.	Gebruikt eenvoudige school- en vaktaalwoorden (bijv. <i>último</i> , <i>despues</i> , <i>kita afó</i> , <i>triangulo</i>).	Gebruikt ook complexere school- en vaktaalwoorden (bijv. <i>solushon</i> , <i>karakterístika</i>).	Gebruikt complexere school- en vaktaalwoorden (bijv. <i>pa motibu ku</i> , <i>konklushon</i> , <i>evaporá</i> , <i>siglo</i>). Gebruikt vaste uitdrukkingen en nieuwe woordbetekenissen van bekende woorden (bijv. <i>pia di brùg</i>).	Gebruikt abstractere schooltaalbegrippen, eenvoudige uitdrukkingen (<i>na boka di trapi</i>), spreekwoorden (<i>Makaka sa kua palu e ta subi</i>) en beeldspraak.	Gebruikt idiomatische uitdrukkingen (bijv. <i>bula pipa</i>), maar fouten daarin komen nog voor.
					Zoekt nog regelmatig naar woorden.	Geeft omschrijving van woord als goede woord onbekend is.	Het kan soms nodig zijn omschrijving te geven van onbekend woord.	

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	spreektechniek en zinsbouw	Reageert verbaal op simpele vragen.	Spreekt klinkers en medeklinkers (<i>skol, skref, sprin, drumi</i>) en geen meerlet-tergripige woorden met combinaties van klanken (<i>lechi-leshi</i>) verstaanbaar uit.	Spreekt laag-hoog-woorden (bijv. werkwoord <i>mata</i>) en hoog-laag-woorden (bijv. zelfstandig naamwoord <i>mata</i>) meestal goed uit.	Legt juiste klemtoon bij nieuwe woorden. Past regels voor beklemtoning bij werkwoorden en deelwoorden over het algemeen correct toe (<i>hasi - hasi</i>).	Legt meestal de juiste klemtoon, ook bij meervouden met dubbele klemtoon (bijv. <i>kasnan, hendenan</i>).	Spreekt woorden correct uit. (klemtoon).	Idem
		n.v.t.	Herkent intonatie en toonpatronen. Realiseert eenvoudige vormen van intonatie (vraagzin: toon van zin daalt en stijgt ietsje aan eind van zin).	Gebruikt in contextrijke omgeving intonatie om verschil in betekenis uit te drukken. Realiseert eenvoudige vormen van intonatie (gebiedende wijs).	Gebruikt in contextrijke omgeving intonatie en toonpatronen om verschil in betekenis uit te drukken, bijv. <i>molimoli</i> (één woord: één klemtoon) versus <i>moli-moli</i> (twee klemtonen).	Gebruikt in contextrijke omgeving intonatie en toonpatronen meestal correct.	Gebruikt intonatie en toonpatronen correct.	Idem

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	spreektechniek en zinsbouw	n.v.t.	Spreekt verstaanbaar voor directe omgeving.	Articuleert duidelijk en spreekt verstaanbaar voor (on)bekenden.	Spreekt verstaanbaar voor onbekenden.	Spreekt verstaanbaar en past intonatie, tempo en volume aan aan gesprekspartner.	Spreekt op verstaanbaar volume (maar niet te hard) en hanteert passende en afwisselende intonatie.	Idem
		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Accent, onduidelijke articulatie en/of haperingen komen regelmatig voor.	Accent, onduidelijke articulatie en/of haperingen komen zelden voor.	Spreekt meestal vloeiend: aarzelingen en haperingen komen voor.
		n.v.t.	n.v.t.	Gebruikt ook samengestelde zinnen, verbonden door zeer eenvoudige voegwoorden (<i>i, pero, pasobra</i>).	Gebruikt langere samengestelde zinnen, verbonden door eenvoudige voegwoorden (<i>ora ku, miéntras, promé ku</i>).	Redelijk accuraat gebruik van eenvoudige zinsconstructies, verbonden door complexere voegwoorden (<i>pa, dj, ku, aunke, si</i>).	Gebruikt enkelvoudige en samengestelde zinnen meestal correct.	Gebruikt enkelvoudige en samengestelde zinnen correct.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	spreek-techniek	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Leert fouten bewust te corrigeren.	Idem	Fouten komen voor, maar worden hersteld.
	non-verbale communicatie	Maakt oogcontact tijdens spreken.	Gebruikt gebaren en mimiek om boodschappen te ondersteunen.	Let op lichaamshouding tijdens spreken.	Ziet het belang van non-verbale communicatie. Durft lichaamshouding, oogcontact en gebaren in te zetten.	Zet lichaamshouding, oogcontact en gebaren regelmatig in om bijdrage aan gesprek te ondersteunen.	Zet lichaamshouding, oogcontact, mimiek en gebaren in om non-verbaal contact met gesprekspartner(s) te onderhouden.	Zet lichaamshouding, oogcontact, mimiek en gebaren bewust in in gesprek.
	reflecteren	n.v.t.	Leert zich met hulp bewust worden van eigen bijdrage aan gesprek.	Signaleert met hulp wanneer regels voor beurtwisseling overtreden worden. Wordt zich bewust van mate van spreekduur in gesprekken.	Signaleert zelfstandig wanneer regels voor beurtwisseling overtreden worden. Wordt zich met hulp bewust van aanpak en aandeel in gesprekken.	Reflecteert met hulp van leerkracht op eigen aandeel in en aanpak van gesprek en staat open voor reacties van gesprekspartner(s) daarop. Trekt conclusies voor volgende taak.	Reflecteert met hulp van leerkracht en medeleerlingen op eigen aandeel in en aanpak van gesprek met oog op volgende gesprekken.	Idem

2.2 Subdomein luisteren

Kenmerken van de luisterteksten

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken van de luisterteksten	onderwerp/context	Onderwerpen zijn concreet, gaan over hier en nu en sluiten aan bij belevingswereld.	Idem	Onderwerpen uit minder nabije omgeving of nabije toekomst of verleden.	Onderwerpen over verleden en toekomst, onderwerpen uit zaakvakken.	Concrete en minder concrete onderwerpen, uit nabije en minder nabije omgeving.	Abstractere, maar alledaagse onderwerpen.	Abstractere onderwerpen, verder van belevingswereld, ook uit (beroeps)-opleiding. Voor goed begrip van inhoud is interpretatie noodzakelijk.
	structuur	Eenvoudige chronologische structuur met korte zinnen. Ondersteund door nadruk op woorden, pauzes, houding en gebaren.	Eenvoudige, chronologische structuur met visuele ondersteuning.	Eenvoudige, chronologische structuur.	Eenvoudige en herkenbare structuren.	Structuren zijn eenvoudig en herkenbaar.	Structuren zijn complexer, maar altijd herkenbaar.	Structuren zijn complexer, maar meestal herkenbaar.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken van de luisterteksten	structuur	n.v.t.	n.v.t.	Verwijswoorden komen voor.	Meer expliciete verbanden en verwijzingen.	Verbanden en denkstappen worden expliciet benoemd via signaal- en verwijswoorden.	Idem	Idem
	informatiedichtheid	Tekst met lage informatiedichtheid.	Tekst met gedoseerde informatiedichtheid met veel herhaling.	Tekst met gedoseerde informatiedichtheid met herhaling waar nodig.	Tekst met hogere informatiedichtheid met voorbeelden.	Tekst met meerdere, herkenbare inhoudselementen die worden herhaald of geparafraseerd. Belangrijke informatie is gemarkeerd.	Tekst met meerdere, ook minder herkenbare inhoudselementen die worden herhaald of geparafraseerd. Idem	Tekst met meerdere, voor leerling nieuwe inhoudselementen. Hoofdzaken worden benoemd en herhaald.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken van de luisterteksten	stijl (zinsbouw en woordgebruik)	Korte zinnen. Gedichtjes zijn sterk metrisch (eindrijm). Beperkt aantal concrete woorden.	Korte enkelvoudige zinnen. Concrete woorden.	Korte, overwegend enkelvoudige zinnen. Overwegend concrete woorden.	Samengestelde zinnen komen voor. Concrete en ook abstractere woorden in bekende context van onderwerp.	Eenvoudig samengestelde zinnen (nevenschikking). Concrete en abstractere begrippen in minder bekende context van onderwerp.	Complexer samengestelde zinnen. Idem	Samengestelde zinnen (hoofdzin met maximaal één bijzin). Abstracte begrippen in onbekende context van onderwerp.
	tekstlengte	Informerende teksten ongeveer een minuut. Verhalen iets langer, afgestemd op concentratievermogen.	Informerende teksten paar minuten. Idem	Informerende teksten 5 minuten. Verhalende teksten langer (tot 10 minuten).	Zakelijke (informerende) teksten 5 tot 10 minuten. Verhalende teksten langer (tot 15 minuten).	Zakelijke teksten tot 10 minuten. Fictionele teksten tot 20 minuten.	Zakelijke teksten tot 15 minuten. Fictionele teksten tot 30 minuten.	Teksten tot ± 20 minuten; meer als enige interactie mogelijk is (bijv. vragen stellen). Idem

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken van de luisterteksten	relatie gesproken tekst-beeld	Informatie voornamelijk via beeld.	Teksten ondersteunen beeld.	Informatie via beeld (bijv. digibord) en tekst.	Beeld ondersteunt tekst. Teksten zonder ondersteuning van beeld komen voor.	Beeld en tekst ondersteunen elkaar. Teksten zonder beeld komen voor.	Teksten zonder beeld komen regelmatig voor.	Beeld (grafiek, schema) is samenvatting van tekst en wordt op hoofdlijnen toegelicht met tekst.
	tempo, accent en articulatie	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Er zijn duidelijke pauzes, titels worden met nadruk uitgesproken.	Langzaam spreektempo. Helder, aan luisteraar aangepast algemeen beschaafd Papiamentu (ABP).	Langzaam tot normaal spreektempo. Duidelijk gearticuleerd ABP.	Normaal spreektempo. Duidelijk gearticuleerd ABP.

Luister-/kijktaken

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
taak	informatieve teksten	Luistert/kijkt naar kort en eenvoudig prentenboek of peuterprogramma.	Luistert naar eenvoudig verslagje over herkenbare situatie (belevissen van leraar of medeleerlingen, schoolreisje).	Luistert/kijkt naar presentatie over concreet onderwerp en eenvoudige informatie uit educatieve series of programma's.	Luistert naar toelichting bij concreet onderwerp.	Luistert naar voor leeftijdsgroep bestemde (fragmenten uit) presentaties, verslagen en (nieuws)items op radio/tv, in de les en op internet (bijv. <i>Eduka Mi TV</i>).	Luistert naar (fragmenten uit) presentaties, verslagen en (nieuws)items voor breder publiek, op radio/tv, internet en in de les.	Luistert naar documentaires, presentaties (bijv. over beroepsopleiding), toespraken, podcasts, lessen, (nieuws)berichten en informatieve programma's (bijv. <i>Telenotisia</i> , <i>Herensia</i>).
	betogende en beschouwende teksten	Begrijpt reden voor eenvoudige klassenregels.	Begrijpt mening van leerkracht of klasgenoot over gebeurtenis in de klas.	Begrijpt mening in digitaal prentenboek.	Begrijpt mening in eenvoudige reclameboodschap. Begrijpt kort betoog van leraar of medeleerling.	Luistert naar korte teksten waarin meningen worden verkondigd en/of feiten en meningen worden vergeleken.	Luistert naar langere teksten waarin meningen worden vergeleken.	Luistert naar reclameboodschappen en discussieprogramma's waarin meningen met argumenten worden onderbouwd.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
taak	instructieve teksten	Volgt korte eenvoudige instructies op (bijv. <i>sinta, bula</i>).	Volgt korte instructies op (bijv. <i>Pinta un flor i kòrta esaki saka afó. Bai laba bo man numa.</i>)	Volgt langere instructies/uitleg over nieuwe taak op (bijv. <i>Traha e sòmnan aki promé, kaba bo ta kontrolá nan i despues bo ta kuminsá ku e otro tareanan</i>).	Volgt langere, meervoudige instructies over opgaven bij leerstof op (bijv. uitleg met beeld-ondersteuning op educatieve website).	Volgt langere, meervoudige instructies op bij opdracht die op ander moment wordt uitgevoerd (bijv. een route-beschrijving).	Idem	Volgt uitleg, instructies en instructiefims over bijv. dagelijkse werkzaamheden op.
	expressieve teksten	Luistert naar interactief voorgelezen prentenboeken en rijmpjes (bijv. <i>Ata 'ki mi boka, Ban ban pasa un rondu, Kuek kuek patu</i>).	Luistert naar verhaaltjes (bijv. <i>Konènci i Mapuritu</i>), gedichtjes en liedjes (bijv. <i>Chabelita</i>).	Luistert naar verhalen (bijv. <i>Nanseli, unda bo ta kore bai?</i>), moppen en gedichten (bijv. <i>Morkoi ku yama Moi</i>).	Luistert naar verhalen, gedichten (bijv. <i>Bòchi Blòblò</i>) en anekdotes.	Luistert naar anekdotes, verhalen en gedichten.	Luistert naar rap en popsongs.	Luistert naar podcasts, luisterboeken, slam poetry, voordrachten en vlogs.
		Bekijkt (online) en met begeleiding programma's voor peuters.	Bekijkt (online) programma's voor kleuters.	Bekijkt op leeftijd afgestemde films en televisie-programma's.	Idem	Idem	Idem	Bekijkt op leeftijd afgestemde films en televisieseries.

Kenmerken van de taakuitvoering

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	luisterdoel en publiek bepalen	Komt met luisterdoelen (begrijpen en opvolgen van opdracht) in aanraking.	Verkent verschillende doelen van spreektaal.	Leert m.b.v. modeling verschillende luisterdoelen kennen.	Herkent gegeven luisterdoel en kan met hulp doel kiezen.	Stemt met hulp luistermanier (globaal, precies, gericht, kritisch) af op gegeven luisterdoel. Identificeert met hulp beoogd publiek.	Stemt, indien nodig met hulp, luistermanier af op gekozen luisterdoel. Identificeert, indien nodig met hulp, beoogd publiek.	Herkent verschillende luisterdoelen. Stemt (indien nodig met hulp) luistermanier af op luisterdoel. Identificeert zelfstandig beoogd publiek.
	luisterstrategie bepalen	Signaleert verzoek tot luisteren.	Leert actief luisteren en omgevingsruis negeren.	Luistert gericht met behulp van vooraf gegeven luistervraag. Luistert precies om uitleg of instructie te begrijpen.	Weet dat er verschillende manieren van luisteren zijn (globaal, precies, gericht) en past gegeven luistermanier toe.	Zet, met hulp, luisterstrategie in (bijv. onderwerp voorspellen, voorkennis mobiliseren, context gebruiken). Stuurt luisterproces en gebruikt onthoudstrategie.	Idem	Zet, indien nodig met hulp, luisterstrategie in (bijv. kennis van tekstsoort en tekststructuren om luistermanier te bepalen of vervolg te voorspellen).

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	begrijpen en interpreteren	Begrijpt interactief, herhaald beluisterd verhaal. Wijst tijdens of na voorlezen passende prenten aan.	Onderscheidt m.b.v. picto's hoofdcomponenten van verhaal (wie, wat, waar).	Onderscheidt op basis van vragen hoofdcomponenten van verhaal/tekst (wanneer, waarom, hoe).	Benoemt kort thema/onderwerp van verhaal, vertelling of tekst. Onderscheidt hoofd- en bijzaken.	Identificeert hoofdgedachte en belangrijke details van tekst.	Benoemt onderwerp met enkele deelonderwerpen.	Geeft hoofdgedachte weer en begrijpt noodzakelijke details.
		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Herkent tekstsoort (bijv. verhaal, instructie).	Herkent tekstsoort (bijv. verschil zakelijke en verhalende tekst). Herkent signalen (begintune, logo) die genre aangeven.	Onderscheidt verschillende soorten teksten (verhalende, informatieve, instructieve en betogende teksten).	Idem
					Onderscheidt feiten en meningen.	Interpreteert informatie en meningen die expliciet genoemd zijn (<i>Mi ta haña.., Mi ta di opinion ..</i>).	Interpreteert feiten en meningen. Onderscheidt (in betoog) stelling, argumenten en conclusie.	

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	begrijpen en interpreteren	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Herkent expliciete tekststructuren (bijv. tijdvolgorde, vraag-antwoord).	Herkent verbanden (bijv. opsomming, tegenstelling en oorzaak-gevolg).	Legt relaties tussen delen van tekst, o.a. m.b.v. signaalwoorden. Herkent en benoemt (ook impliciete) relaties tussen tekstdelen.
		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Herkent spreekdoel en verwoordt dit als het expliciet genoemd is.	Herkent en verwoordt spreekdoel.
		Leidt betekenis af uit mimiek.	Leidt betekenis af uit houding, mimiek en gebaren.	Leidt betekenis mede af uit stemgebruik en intonatie.	Leidt betekenis af op basis van onderwerp tekst.	Maakt gebruik van kennis van de wereld en non-verbale aspecten om hiaten in tekst op te vullen.	Idem	Maakt gebruik van beeldelementen, zoals mimiek, gebaren en rekwisieten.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	begrijpen en interpreteren	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Herkent talige middelen, zoals subjectief taalgebruik en beeldspraak.
	woordenschat en -strategieën	Legt relaties tussen woorden en beelden.	Kan na luisteren personen, dingen en plaatsen uit teksten labelen met woorden.	Stelt vragen over woordbetekenis, wanneer dat luisteren/begrip belemmert.	Herkent eenvoudige beeldspraak.	Beheerst frequent voorkomende (vaktaal)-woordenschat. Herkent verschil tussen letterlijk en figuurlijk taalgebruik.	Beheerst minder frequent voorkomende (vaktaal-) woordenschat en figuurlijk taalgebruik.	Breidt (vaktaal)-woordenschat actief uit met minder frequente woorden en figuurlijk taalgebruik.
	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Gebruikt met hulp non-verbale context (bijv. mimiek) om betekenis van onbekend woord af te leiden.	Zet woordleerstrategieën in (bijv. betekenis afleiden uit context, intonatie en stemgebruik).	Leidt betekenis van onbekende woorden af uit context en bekende delen van woord.	Leidt betekenis van onbekende woorden af uit context, vorm, woordsoort of samenstelling.	

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	samenvatten	Vertelt met hulp (bijv. vraag-antwoord) belangrijke gebeurtenis uit prentenboek kort na. n.v.t.	Oefent met hulp met kort weergeven van mededeling om makkelijker te onthouden. n.v.t.	Laat onbelangrijke details weg bij weergeven van inhoudselement (bijv. gebeurtenis). n.v.t.	Selecteert met hulp belangrijke informatie. Maakt aantekeningen. Vat tekst in eigen woorden samen.	Leidt belangrijkste boodschap uit tekst af. Geeft de boodschap voor zichzelf kort weer.	Benoemt belangrijkste informatie-elementen (ook visuele). Vat eenvoudige tekst beknopt samen voor zichzelf.	Idem Vat tekst beknopt samen voor zichzelf.
	evalueren	Reageert kort op inhoud in antwoord op vragen.	Vormt met hulp eigen mening over tekst.	Vormt eigen mening over inhoudselement of aspect van tekst.	Vormt eigen mening over inhoud van tekst en onderbouwt die met enkele argumenten.	Geeft eigen mening over inhoud en vorm van tekst (deel) en verwijst naar voorbeelden uit tekst.	Verwoordt oordeel over tekst(fragment) en licht dit toe.	Beoordeelt tekst (fragment) op waarde voor zichzelf en anderen, op grond van aanwijsbare tekstgegevens.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	reflecteren	Leert zich met hulp bewust worden van luisterhouding.	Signaleert aandachtsverlies.	Signaleert aandachtsverlies en vraagt zich af wat oorzaken zijn.	Signaleert oorzaken van aandachtsverlies (moe, afgeleid, onderwerp, te weinig uitleg/ herhaling, spreektempo en stemgebruik).	Leidt (met hulp van docent of klasgenoot) uit reflectie op taak aandachtspunten af voor volgende taak.	Idem	Reflecteert op uitvoering van luistertaken en trekt met hulp conclusies met oog op volgende taak.

2.3 Subdomein spreken

Spreektaken

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
taak	informatieve teksten	Beschrijft in losse woorden of eenvoudige zinnen iets of iemand uit eigen omgeving met visuele ondersteuning (plaatje van boom, bekend persoon).	Geeft uitleg bij meerdere tekeningen/ afbeeldingen over bekend onderwerp of activiteit (bijv. "Awor e ta hasi ").	Geeft beschrijving van uiterlijk van bekend persoon met details zodat medeleerlingen kunnen raden wie het is.	Geeft beschrijving van mensen en plaatsen uit eigen omgeving.	Geeft beschrijving van mensen, plaatsen en zaken uit eigen omgeving.	Geeft in minder alledaagse situaties beschrijving van mensen, plaatsen en zaken die verder af staan.	Beschrijft ervaringen, gebeurtenissen, meningen, verwachtingen en gevoelens en gebruikt daarbij passende voorbeelden.
		n.v.t.	n.v.t.	Brengt verslag uit van gebeurtenissen, activiteiten en ervaringen in het hier-en-nu.	Brengt verslag uit (bijv. van reis, sportwedstrijd) en benoemt volgorde van gebeurtenissen.	Brengt verslag uit over gebeurtenissen en ervaringen in dagelijks leven.	Brengt verslag uit over gebeurtenissen in minder alledaagse situaties.	Brengt verslag uit over gebeurtenissen van maatschappelijke aard of over stage.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
taak	informatieve teksten	n.v.t.	n.v.t.	Houdt korte voordracht over hobby.	Houdt praatje bij rondleiding op school.	Houdt korte, voorbereide, presentatie over vertrouwd onderwerp in dagelijks leven op en buiten school, op basis van informatie uit enkele gegeven bronnen.	Houdt langere, voorbereide, presentatie, op basis van zelf verzamelde informatie, over onderwerp dat verder af staat of onderwerp uit andere vakken, volgens een vast stramien.	Houdt voorbereide presentatie op basis van informatie uit verschillende bronnen, over alledaagse en niet alledaagse onderwerpen uit leefwereld, (beroeps)opleiding of van maatschappelijke aard.
		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Reageert op eenvoudige vragen.	Reageert op eenvoudige vragen en geeft aanvullende informatie. ⁴	Beantwoordt na afloop gericht vragen en geeft aanvullende, specifieke informatie.	Beantwoordt na afloop gericht meervoudige vragen om aanvullende informatie n.a.v. verslag of presentatie.

⁴ Het beantwoorden van vragen is bij alle tekstsoorten aan de orde.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
taak	betogende en beschouwende teksten	Uit persoonlijke voorkeuren tegen leerkracht (bijv. voor activiteit).	Uit in kleine groep ervaring na spelen van een spel (met onderbouwing).	Geeft aan groep mening over iets wat zich in klas voordoet en geeft enkele redenen voor mening.	Bespreekt boek of verhaal en haalt medeleerlingen over om wel of niet te gaan lezen.	Houdt voorbereide, korte presentatie over stelling m.b.t. vertrouwd onderwerp in dagelijks leven op en buiten school, en geeft eigen mening, onderbouwd met argumenten.	Houdt voorbereide presentatie over stelling m.b.t. onderwerp dat verder af staat, en geeft eigen mening, onderbouwd met argumenten.	Houdt voorbereide presentatie over stelling m.b.t. alledaagse en niet alledaagse onderwerpen uit leefwereld, (beroeps)opleiding of van maatschappelijke aard, met argumenten voor en tegen standpunt.
	instructieve teksten	Geeft simpel causaal verband aan.	Geeft uitleg bij objecten op verteltafel.	Geeft instructie over benodigheden en doelen.	Legt uit hoe je probleem oplost.	Geeft eenvoudige instructies in alledaagse situaties (bijv. spelregels, hoe je een dier verzorgt).	Geeft uitleg en instructie in minder alledaagse situaties (bijv. aanmeldings-procedure).	Geeft uitleg van complexere handelingen of procedures (bijv. uit (beroeps)-opleiding).

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
taak	expressieve teksten	Zingt kort, eenvoudig liedje of zegt versje op (bijv. <i>Kuek kuek patu</i>).	Vertelt in kleine groep over recente gebeurtenis uit eigen ervaring. Vertelt in enkele zinnen voorgelezen, korte verhaaltje (bijv. uit <i>Sapu</i> -serie) na m.b.v. illustraties.	Vertelt kort zelfbedacht fantasieverhaal in kleine groep.	Reciteert kort gedicht met eenvoudig rijmschema (bijv. <i>Skeiru a bai keiru</i>).	Vertelt korte verhalen en draagt korte, eenvoudige gedichten voor (bijv. <i>Dede pikiña</i> , de eenvoudigere haiku's van Elis Juliana). Speelt rol in toneelstuk.	Vertelt ook langere, maar eenvoudige verhalen, ook niet-chronologische en met wisselend perspectief.	Vertelt langere, complexere verhalen (qua structuur, plot, personages, taalgebruik) en draagt langere, complexere gedichten voor (bijv. in het kader van <i>Arte di palabra</i> of een vlog).

Kenmerken van de taakuitvoering

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	spreekstrategie en inhoud bepalen	n.v.t.	Bereidt samen met leerkracht spreektaken voor (inhoud en aanpak).	Bepaalt met hulp van leerkracht inhoud en aanpak.	Beseft dat verschillende taken verschillende aanpak vergen (reciteren = oefenen; uitleg som = nadenken over uitleg).	Stemt met hulp spreekstrategie af op spreektaak en -doel. Selecteert informatie uit aangereikte bronnen.	Kiest met hulp spreekstrategie die past bij spreekdoel. Verzamelt met hulp benodigde informatie.	Kiest en hanteert, zo nodig met hulp, strategie die past bij spreekdoel. Verzamelt, zo nodig met hulp, benodigde informatie.
	samenhang	Blijft met sturing (door leerkracht) bij gekozen onderwerp.	Blijft bij gekozen onderwerp met behulp van ondersteunend materiaal.	Voorziet tekst van eenvoudige structuur (chronologie, opsomming).	Gebruikt met hulp ondersteuning (bijv. geheugensteuntjes, schema's) bij structureren van tekst met complexere structuur.	Kiest met hulp structuur die bij tekstsoort past.	Noemt onderwerp en belangrijkste deelonderwerpen.	Maakt structuur (inleiding en samenvattende conclusie) duidelijk aan publiek.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6			PO-peuters
kenmerken taakuitvoering	samenhang	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Markeert verschillende deelonderwerpen (bijv. door expliciete signaalwoorden te gebruiken).	Geeft heldere opsomming van punten en maakt duidelijk wat daarbinnen belangrijkste punt is
		n.v.t.	n.v.t.	Gebruikt eenvoudige verwijs- en voegwoorden.	Idem	Geeft eenvoudige verbanden aan (verwijs- en voegwoorden).	Geeft verbanden aan m.b.v. voegwoorden (opsomming, tijdvolgorde, tegenstelling en oorzaak-gevolg). Gebruikt verwijswoorden, zoals <i>ku</i> , <i>esun</i> .	Geeft verbanden aan (vooruit- en terugverwijzingen). Gebruikt veel voorkomende voeg- en verwijswoorden correct.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	afstemming op doel	Voert eenvoudige, korte spreektaken uit met doelen amuseren en informeren.	Leert met hulp verschillende eenvoudige spreekdoelen kennen.	Kan met hulp uit gegeven doelen spreekdoel (informer, beschrijven, gevoelens of ervaringen uiten) kiezen en doel vooraf duidelijk maken.	Blijft zich tijdens spreektaak bewust van belangrijkste gegeven doel (verklaren, instrueren) en houdt daar rekening mee.	Kiest met hulp spreekdoel. Herkent verschillende spreekdoelen (informer, overtuigen, beschrijven, gevoelens of ervaringen uiten).	Kiest en hanteert zo nodig met hulp herkenbaar spreekdoel (informer, betogen, instrueren).	Kiest zo nodig met hulp spreekdoel en geeft dit duidelijk vorm.
	afstemming op publiek	Ervaart reacties van bekende luisteraars in vertrouwde omgeving.	Neemt signalen van bekende luisteraars bewuster waar.	Reageert op signalen van bekende luisteraars.	Houdt rekening met voorkennis van bekend publiek, reageert op signalen van luisteraars en past inhoud zo nodig aan.	Stemt met hulp woordgebruik af op luisteraar(s) (jongerentaal, formele taal).	Stemt woordgebruik en toon af op publiek.	Herkent gegeven publiek of kiest dit, zo nodig met hulp. Hanteert juiste register voor publiek.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	afstemming op publiek	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Legt uit als publiek iets niet begrijpt.	Boeit publiek met voorbeelden en ervaringen.	Boeit publiek met voorbeelden, ervaringen en humor.	Verduidelijkt onderwerp met voorbeelden die publiek aanspreken. Speelt in op publiek, als het aandacht verliest.
	woordgebruik	Legt spelenderwijs relaties tussen woorden en concreet materiaal.	Leert met hulp aangeboden woorden productief gebruiken tijdens spreken (woorden voor concrete zaken, voor schoolse omgang, prentenboekwoorden).	Gebruikt met hulp van suggesties woorden en frasen (grapjes, nonsenswoorden, uitdrukkingen) die aandacht van publiek uitlokken.	Gebruikt specifiek aan onderwerp gerelateerde inhouds- en functiewoorden.	Gebruikt specifiek aan onderwerp gerelateerde inhoudswoorden en passende functiewoorden. Varieert enigszins in woordgebruik.	Beschikt over voldoende woorden om spreekdoel te realiseren. Varieert in woordgebruik om storende herhaling te voorkomen.	Gebruikt woorden meestal passend. Er is meer variatie in woordgebruik.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	woordgebruik	n.v.t.	n.v.t.	Gebruikt eenvoudige school- en vaktaalwoorden (bijv. <i>último, despues, kita afó, triangulo</i>).	Gebruikt ook complexere school- en vaktaalwoorden (bijv. <i>karakterístika, solushon</i>).	Gebruikt complexere school- en vaktaalwoorden (bijv. <i>pa motibu ku, konklushon, evaporá, siglo</i>) Gebruikt vaste uitdrukkingen en nieuwe woordbetekenissen van bekende woorden (bijv. <i>pia di brùg</i>).	Gebruikt abstractere schooltaalbegrippen, eenvoudige uitdrukkingen (<i>na boka di trapi</i>), spreekwoorden (<i>Makaku sa kua palu e ta subi</i>) en beeldspraak.	Gebruikt idiomatische uitdrukkingen (bijv. <i>bula pipa</i>), maar fouten daarin komen nog voor.
						Zoekt nog regelmatig naar woorden.	Geeft omschrijving van woord als goede woord onbekend is.	Het kan soms nodig zijn omschrijving te geven van onbekend woord.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	spreektechniek en zinsbouw	Reageert verbaal op simpele vragen.	Spreekt klinkers en medeklinkers (<i>skol, skref, sprin, drumi</i>) en geen <i>dumi</i>) en meerlettergrepige woorden met combinaties van klanken (<i>lechi - leshi</i>) verstaanbaar uit.	Spreekt laag-hoog-woorden (bijv. werkwoord <i>mata</i>) en hoog-laag-woorden (bijv. zelfstandig naamwoord <i>mata</i>) meestal goed uit.	Legt juiste klemtoon bij nieuwe woorden. Past regels voor beklemtoning bij werkwoorden en deelwoorden over het algemeen correct toe (<i>hasi-has</i>).	Legt meestal de juiste klemtoon, ook bij meervouden met dubbele klemtoon (bijv. <i>kasnan, hendenan</i>).	Spreekt woorden correct uit (klemtoon).	Idem
		n.v.t.	Herkent intonatie en toonpatronen. Realiseert eenvoudige vormen van intonatie (vraagzin: toon van zin daalt en stijgt ietsje aan eind van zin).	Gebruikt in contextrijke omgeving intonatie om verschil in betekenis uit te drukken. Realiseert eenvoudige vormen van intonatie (gebiedende wijs).	Gebruikt in contextrijke omgeving intonatie en toonpatronen om verschil in betekenis uit te drukken, bijv. <i>molimoli</i> (één woord: één klemtoon) en <i>molimoli</i> (twee klemtonen).	Gebruikt in contextrijke omgeving intonatie en toonpatronen meestal correct.	Gebruikt intonatie en toonpatronen correct.	Idem

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	spreektechniek en zinsbouw	n.v.t.	Spreekt verstaanbaar voor directe omgeving.	Articuleert duidelijk en spreekt verstaanbaar voor (on)bekenden.	Spreekt verstaanbaar voor onbekenden.	Spreekt verstaanbaar. Past intonatie, tempo en volume aan aan luisteraar(s).	Spreekt op verstaanbaar volume (maar niet te hard) en hanteert passende en afwisselende intonatie.	Idem
		n.v.t.	n.v.t.	Gebruikt ook samengestelde zinnen, verbonden door zeer eenvoudige voegwoorden (<i>i, pero, pasobra</i>).	Gebruikt langere samengestelde zinnen, verbonden door eenvoudige voegwoorden (<i>ora ku, miéntras ku, promé ku</i>).	Redelijk accuraat gebruik van eenvoudige zinsconstructies, verbonden door complexere voegwoorden (<i>pa, di, ku, aunke, si</i>).	Gebruikt Accent, onduidelijke articulatie en/of haperingen komen zelden voor.	Spreekt meestal vloeiend: aarzelingen, haperingen en herformuleringen komen voor.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	non-verbale communicatie	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Leert (zinsbouw)fouten bewust te corrigeren.	Idem	(Zinsbouw)fouten komen voor, maar worden hersteld.
		Maakt oogcontact tijdens spreken.	Gebruikt gebaren en mimiek om boodschappen te ondersteunen.	Let op lichaamshouding tijdens spreken.	Ziet belang van non-verbale communicatie. Durft lichaamshouding, oogcontact, gebaren in te zetten.	Zet lichaamshouding, oogcontact en gebaren regelmatig in om spreken te ondersteunen.	Zet lichaamshouding, oogcontact, mimiek en gebaren in om non-verbaal contact met publiek te onderhouden.	Zet lichaamshouding, oogcontact, mimiek en gebaren bewust in bij spreken.
	visuele ondersteuning	Vertelt over zelf meegenomen materiaal.	Vertelt over zelf meegenomen materiaal binnen thema.	Kan n.a.v. tekst visuele ondersteuning maken, bijvoorbeeld verteltekening die wordt toegelicht.	Ziet functie van visuele ondersteuning en leert eenvoudige middelen inzetten (mindmap, filmpje, afbeelding).	Ondersteunt in voorbereide presentaties gesproken tekst visueel m.b.v. bijv. Prezi, gemaakt met hulp van docent.	Ondersteunt in voorbereide presentaties gesproken tekst visueel m.b.v. verschillende materialen.	Ondersteunt in voorbereide presentatie gesproken tekst visueel m.b.v. bijv. adequaat vormgegeven Power point en passend filmpje.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	evalueren	n.v.t.	n.v.t.	Staat open voor reacties op inhoud van tekst.	Vraagt zich af of visuele ondersteuning duidelijk was en toegevoegde waarde had.	Evalueert eigen spreekprestatie en visuele ondersteuning met hulp van docent en medeleerlingen.	Idem	Evalueert eigen spreekprestatie en visuele ondersteuning met hulp van medeleerlingen.
	reflecteren	n.v.t.	Reflecteert samen met leerkracht op uitvoering spreektaak (positieve response van leerkracht).	Is zich ervan bewust dat spreektaak planning vergt.	Reflecteert op gebruik van eenvoudige planningsstrategieën en op uitvoering.	Reflecteert met hulp van leerkracht en medeleerlingen op uitvoering spreektaak in samenhang met reacties van luisteraars. Formuleert aandachtspunten voor volgende spreektaak.	Idem	Reflecteert op aanpak van spreektaken en trekt conclusies t.a.v. volgende taak, met hulp van docent en medeleerlingen.

3 Leesvaardigheid

3.1 Subdomein zakelijke teksten

Kenmerken van de leesteksten

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken van de leesteksten	onderwerp/context	Onderwerpen zijn concreet, in hier en nu en sluiten aan bij belevingswereld.	Idem	Onderwerpen uit nabije omgeving of nabije toekomst of verleden.	Onderwerpen uit minder nabije omgeving en over verleden en toekomst, onderwerpen uit zaakvakken.	Concrete en minder concrete onderwerpen, uit nabije en minder nabije omgeving.	Abstractere, maar alledaagse onderwerpen.	Abstractere onderwerpen, verder van belevingswereld, ook uit (beroeps)-opleiding.
	structuur	Eenvoudige opsomming.	Eenvoudig herkenbare structuur (chronologisch).	Beschrijving van object met kenmerken.	Chronologische beschrijving van feiten en meningen.	Structuren zijn eenvoudig en herkenbaar (bijv. beschrijving van mening met argumenten).	Vergelijking van mening met argumenten.	Structuren zijn duidelijk en herkenbaar.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken van de leesteksten	structuur	n.v.t.	Eenduidige verwijzingen naar iets concreets.	Verwijzing staat dichtbij woord waarnaar het verwijst. Concrete signaalwoorden maken verbanden herkenbaar.	Verwijzing staat meestal dichtbij woord waarnaar het verwijst. Signaalwoorden zijn eenduidig en concreet.	Verwijzingen (o.a. signaalwoorden) staan niet altijd dichtbij en zijn niet altijd eenduidig of concreet.	Verwijzingen (o.a. signaalwoorden) staan geregeld verder weg en moeten ook worden afgeleid.	Tekstverbanden zijn goed op te maken uit kopjes, signaalwoorden en alinea-indeling.
	informatiedichtheid	Eenduidige pictogrammen.	Beeld met overzichtelijke en concrete inhoud.	Tekst met beperkt aantal eenvoudige inhoudselementen en meerdere voorbeelden en parafrasen.	Tekst met meerdere eenvoudige inhoudselementen en meerdere voorbeelden en parafrasen.	Tekst met meerdere herkenbare, in korte alinea's beschreven inhoudselementen, die niet altijd meer voorzien zijn van voorbeelden en parafrasen.	Tekst met meerdere, in korte alinea's beschreven inhoudselementen, die vaak niet meer voorzien zijn van voorbeelden en parafrasen.	Tekst met meerdere, wat langere alinea's met voor leerling nieuwe inhoudselementen.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken van de leesteksten	informatiedichtheid	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Belangrijke informatie is gemarkeerd (bijv. cursief gedrukt of vergezeld van zin die nadruk legt: <i>Het belangrijkste onderwerp van deze tekst is ..</i>).	Idem	Hoofdzaken worden herhaald.
	stijl (zinsbouw en woordgebruik)	Concrete pictogrammen met eenwoordzinnen. n.v.t.	Korte enkelvoudige zinnen. Concrete begrippen in context van onderwerp.	Langere enkelvoudige zinnen met eenvoudige grammaticale structuur. Minder concrete begrippen in context van onderwerp.	Eenvoudig samengestelde zinnen (nevenschikking). Abstractere begrippen in context van onderwerp.	Samengestelde zinnen (hoofdzin met bijzin). Seriële werkwoordconstructies. Concrete en abstractere begrippen in minder bekende context van onderwerp.	Samengestelde zinnen (neven- of onderschikking). Seriële werkwoordconstructies. Idem	Complexer samengestelde zinnen (meer dan 2 hoofdzinnen of hoofdzin met meerdere bijzinnen). Abstracte begrippen buiten context van onderwerp.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken van de leesteksten	stijl (zinsbouw en woordgebruik)	n.v.t.	n.v.t.	Frequente schooltaalwoorden (<i>méskos, promé, diferente</i>) en instructiewoorden (<i>hala un strepi bou, traha grupo, yena, splika</i>).	Schooltaalwoorden (<i>núkleo, kausa</i>), vaktaalwoorden (<i>oksígeno</i>) en complexere instructiewoorden (<i>repartì, kompará</i>).	Abstractere schooltaalwoorden (<i>karakterístika, kontradikshon, motibu</i>) en vaktaalwoorden (<i>evaporá, atmósfera</i>).	Abstractere schooltaalwoorden (<i>oumento</i>) en vaktaalwoorden (<i>demokrasia, industrialisashon lenga materno</i>).	Abstractere vaktaalwoorden (<i>deterioro, eksposishon</i>).
		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Zeer eenvoudig figuurlijk taalgebruik (bijv. vergelijkingen als <i>blanku manera lechi</i>).	Eenvoudig figuurlijk taalgebruik (bijv. <i>kabe'í boto, lenga di kèts, pia di seru</i>).	Complexer figuurlijk taalgebruik (bijv. <i>wowonan a span manera totèki</i>).	Complexer figuurlijk taalgebruik (bijv. <i>trabou di pi'e palu, tembla manera bara bèrdè</i>).
	functie beeldmateriaal	Informatie via beeld.	Vorgelezen tekst ondersteunt beeld.	Informatie via beeld en tekst.	Beeld (illustraties) ondersteunt tekst. Type illustraties maakt tekstsoort herkenbaar.	Beelden ondersteunen tekst (illustraties, schema's).	Beelden voegen informatie toe aan tekst.	Beelden (kaders, grafieken, tabellen) hebben specifieke functie (bijv. tekst samenvatten).

Leestaken ⁵

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
taak	informatieve teksten	Herkent bekende pictogrammen.	Bekijkt informatieve prentenboeken, kleuterwoordenboeken (<i>Peuter/Kleuter su promé buki</i>) en websites.	Leest educatieve boekjes (de series <i>Nèt pa bo</i> en <i>Asina mi ke ta</i>), kinderwoordenboek.	Leest speciaal voor doelgroep geschreven teksten (bijv. kindertijdschriften, informatieboeken) en zaakvakteksten.	Leest eenvoudige artikelen in de media, informatie op internet, zaakvakteksten en eenvoudige schema's en formulieren.	Leest eenvoudige informatieve teksten, zoals naslagwerken, internetteksten, werkstukken van medeleerlingen en schematische overzichten.	Leest artikelen in de media (krant of tijdschrift, bijv. <i>Extra, On top</i>), schema's, notities, gegevensbestanden, standaardformulieren.
		Herkent vormen van schriftelijke communicatie uit eigen leefwereld.	Gebruikt in spel vormen van schriftelijke communicatie uit eigen leefwereld.	Leest korte alledaagse berichten (bijv. aankondiging op prikbord, weerbericht op website).	Leest langere informele berichten (bijv. appbericht van klasgenoot).	Leest formelere berichten (brief van school over excursie).	Leest complexere, formelere berichten (bijv. nieuwsbericht op https://extra.cw)	Leest (nieuws)-berichten en mededelingen van instanties.

⁵ Gezien het feit dat alle scholen de leerlingen in groep 3 alfabetiseren in het Nederlands en pas na afronding van het aanvankelijk leesproces in het Nederlands ook gaan lezen in het Papiamentu, zal veel van wat hier onder groep 3-4 staat, in groep 4 plaatsvinden.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
taak	betogende en beschouwende teksten	n.v.t.	n.v.t.	Leest korte teksten waarin naast feiten meningen voorkomen (leus op spandoek, oproep).	Leest korte teksten waarin mening met argumenten wordt onderbouwd (reclame of advertentie).	Leest (zaakvak)-teksten waarin feiten en meningen worden vergeleken en meningen met argumenten worden onderbouwd (bijv. recensie).	Leest eenvoudige betogende teksten, zoals column in krant, post op social media, teksten uit taal- en zaakvakmethodes.	Leest ingezonden brieven en opiniërende en beschouwende artikelen in de media, waarin argumenten (deels) worden weerlegd.
	instructieve teksten	Herkent bekende pictogrammen die actie uitbeelden.	Leest stappenplan voor dagelijkse handelingen in vorm van picto's.	Leest geschreven instructies om opdrachten uit te voeren op school (taakbeschrijving), spelregels, opdracht in taalmethode of op bord, aanwijzingen op websites.	Leest geschreven instructies in diverse bronnen buiten schoolsituatie.	Leest eenvoudige instructies, in diverse bronnen binnen en buiten school, bijv. recepten, gebruiksaanwijzingen bij bekende zaken, eenvoudige routebeschrijving van bekende weg.	Leest instructieve teksten, zoals toelichting bij formulier, regels bij ingewikkelder spel, online hulp bij een app, langere opdrachten uit methodes.	Leest complexere (gebruiks)aanwijzingen bij onbekende apparatuur, etiketten van apothekers bij medicijnen.

Kenmerken van de taakuitvoering⁶

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	leesdoel en publiek bepalen	Verkent functies van schrijftaal (ervaart bijv. dat wat je zegt, kan worden opgeschreven, bladert door prentenboek en doet alsof het leest).	Bekijkt (beeld)tekst globaal om informatie op te doen.	Leest tekst volledig om zoveel mogelijk informatie te vinden.	Leest tekst zoekend om bepaalde informatie te vinden.	Leest tekst intensief (studerend) om informatie te onthouden.	Leest tekst intensief en geeft hoofdzaken uit tekst weer.	Leest tekst intensief en geeft details uit tekst weer.
		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Stemt leesmanieren (globaal, intensief, zoekend, kritisch) af op leesdoel.	Stemt leesmanieren af op leesdoel om informatie te vinden, te selecteren en te onthouden.	Herkent gegeven leesdoel of bepaalt leesdoel zelfstandig.

⁶ Zie voor technisch lezen p. 102.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	leesdoel en publiek bepalen	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Is zich bewust van aanwezigheid van publiek.	Identificeert met hulp beoogd publiek.	Identificeert zo nodig met hulp beoogd publiek.	Identificeert zelfstandig beoogd publiek.
	leesstrategie bepalen	Stelt vragen bij picto's (Wat betekent dit? Waar gaat dit over?).	Mobiliseert voorkennis (Wat weet ik er al van?) en stelt vragen aan tekst (Wat wil ik weten?).	Voorspelt waar tekst over gaat en zoekt gericht naar belangrijke informatie in tekst en beeld.	Kiest met hulp leesstrategie (bijv. voorkennis activeren).	Kiest, indien nodig met hulp, leesstrategie (bijv. voorspellen, oriënteren, voorkennis mobiliseren).	Zet leesstrategieën in m.b.v. stappenplan.	Kiest en hanteert zelfstandig strategie die past bij leesdoel (bijv. vragen stellen).
		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Stuurt leesproces (Begrijp ik wat ik lees?).	Stuurt leesproces en selecteert belangrijke inhoudselementen (hoofd- en bijzaken) en gebruikt onthoudstrategieën.	Idem	Idem

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	begrijpen en interpreteren	Herkent eenvoudige communicatieve functies van tekst (begrijpt veel voorkomende pictogrammen).	Begrijpt met hulp informatieve prentenboeken (wijst juiste plaatje aan tijdens of na lezen).	Begrijpt zelfstandig eenvoudige tekst (kan onderwerp en enkele kenmerken benoemen).	Begrijpt met hulp van docent bedoeling van schrijver (onderscheidt lezen om te weten, overtuigen of doen).	Begrijpt zelfstandig bedoeling van schrijver, wanneer die expliciet in tekst staat.	Herkent bedoeling van schrijver, ook wanneer die impliciet is.	Verwoordt bedoeling van schrijver, ook wanneer die impliciet is.
		n.v.t.	Herkent en begrijpt signaalwoorden die chronologische volgorde aangeven (<i>promé, na final</i>).	Herkent en begrijpt signaalwoorden die vraag/antwoord-structuur aanduiden (<i>ken, kiko, pregunta, kontesta</i>).	Herkent en begrijpt signaalwoorden die tegenstelling-structuur aangeven (<i>pero, tòg</i>).	Begrijpt signaalwoorden die verschillende tekststructuren aangeven.	Herkent signaalwoorden en tekstverbanden (opsommingen, tijdvolgorde, tegenstelling en oorzaak-gevolg).	Herkent relaties tussen tekstdelen (conclusie).

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	begrijpen en interpreteren	n.v.t.	n.v.t.	Interpreteert titel.	Herkent tussenkopjes en met hulp alinea's.	Herkent zelfstandig alinea's en tekstdelen (inleiding-kern-slot).	Herkent functie van specifieke tekstdelen.	Interpreteert functie van specifieke tekstdelen (bijv. tekstdeel tussen haakjes of cursief). Herkent functie van beeld en opmaak in tekst.
		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Onderscheidt hoofd- en bijzaken.	Identificeert, indien nodig met hulp, hoofdgedachte.	Identificeert zelfstandig hoofdgedachte.
		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Herkent tekstsoort (bijv. instructie, recept).	Herkent breder scala aan tekstsoorten (bijv. advertentie).	Benoemt breder scala aan tekstsoorten (bijv. verslag, recensie).
		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Zoekt informatie uit verschillende bronnen.	Relateert informatie uit verschillende bronnen aan elkaar.	Idem

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	begrijpen en interpreteren	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Herkent specifieke formuleringen.	Interpreteert functie van specifieke formuleringen. Herkent talige middelen zoals subjectief taalgebruik en beeldspraak.
	woordenschat en -strategieën ⁷	n.v.t.	Gebruikt kaft en plaatjes om betekenis van onbekende woorden af te leiden.	Leest door bij tegenkomen van onbekend woord dat niet belangrijk is voor begrip van tekst. Herkent samengestelde woorden en herleidt hieruit betekenis.	Leest onder begeleiding van leraar terug of verder in tekst om te kijken of onbekend woord wordt omschreven of dat er bekend synoniem staat.	Zet woordleerstrategieën in, bijv. afleiden uit context.	Zet woordleerstrategieën in bijv. betekenis van onbekende woorden afleiden uit bekende delen van woord.	Zet woordleerstrategieën in, bijv. betekenis van onbekende woorden afleiden uit woordvorm (samenstelling, voor- of achtervoegsels).

⁷ Beheersing van de woordenschat wordt niet hier, maar in een aparte leerlijn woordenschat uitgewerkt (zie pagina 98).

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	woordenschat en -strategieën	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Gebruikt woordenboek op eenvoudige manier (bijv. zoekt woorden op via alfabetisch principe).	Gebruikt woordenboek voor meer functies (bijv. voor uitspraak, spelling, woordsoort of synoniem). ⁸	Hanteert ook digitale bronnen om woordbetekenis en andere informatie te vinden (bijv. <i>Banko di palabra</i>).
	evalueren	Reageert op tekst met blijk van herkenning.	Reageert op tekst met blijk van waardering.	Reageert op tekst met eigen mening.	Herkent feiten en meningen.	Onderscheidt en vergelijkt feiten, meningen en argumenten in tekst.	Herkent meningen die afwijken van eigen mening.	Verwoordt verschillende meningen uit tekst.

⁸ Op dit moment is nog geen verklarend woordenboek Papiamentu voorhanden, alleen tweetalige woordenboeken (Nederlands-Papiamentu en Nederlands-Engels en vice versa). In deze laatste staat alleen de vertaling en, in enkele gevallen, ook de woordsoort, zoals in het Papiaments-Nederlands woordenboek van Van Putte-De Windt & Van Putte (2005), dat bij elk lemma de woordsoort vermeldt, en het woordenboek van Dijkhoff & Vos de Jesus (2019), dat de werkwoordscategorie vermeldt. Omdat het de bedoeling is in 2025 een verklarend woordenboek Papiamentu te publiceren, is besloten hier ook de andere gebruiksmogelijkheden van een woordenboek te handhaven.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	evalueren	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Geeft oordeel over tekst(deel).	Beoordeelt tekst op waarde voor zichzelf en anderen, op grond van aanwijsbare tekstgegevens.	Beoordeelt verbanden binnen tekst, zoals argumenten voor en tegen, en relaties tussen teksten, zoals overeenkomsten en verschillen.
		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Heeft aandacht voor bruikbaarheid en betrouwbaarheid bronnen.	Idem	Beoordeelt betrouwbaarheid bronnen.
	reflecteren	n.v.t.	Wordt zich met hulp van docent bewust van aspecten van eigen leesproces.	Reflecteert met hulp van docent op gebruik van eenvoudige strategieën.	Reflecteert met hulp van docent op gebruik van complexere strategieën.	Reflecteert met hulp op verschillende aspecten van uitvoering van leestaak.	Idem	Reflecteert op uitvoering van leestaken en trekt conclusies voor volgende taak, zo nodig met hulp.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	studievaardigheden: samenvatten	n.v.t.	Onderscheidt m.b.v. picto's hoofdelementen van tekst.	Zet eenvoudige technieken in om informatie te onthouden (herlezen, onderstrepen, woordspin).	Zet strategieën in met behulp van aantekeningen (weglaten van onbelangrijke informatie, verzamelen van belangrijke informatie).	Zet technieken en strategieën in om samenvatting te maken (bijv. onderstrepen, non-verbale context gebruiken om onderwerp te bepalen).	Wijst belangrijkste informatie-elementen in tekst aan en/of noteert deze in kernwoorden.	Zet strategieën in om samenvatting voor zichzelf te maken (mindmap, grafische weergave).
	studievaardigheden: opzoeken	Ontdekt dat er verschillende soorten schriftelijke bronnen zijn (gedrukt / digitaal).	Beseft dat in schriftelijke bronnen informatie kan worden opgezocht.	Maakt kennis met opzet van verschillende informatiebronnen (bijv. kaarten via Google maps).	Zet zoekvaardigheden in (trefwoorden, inhoudsopgave, hyperlinks).	Zet op basis van zoekvraag opzoekvaardigheden in (bijv. alfabetische volgorde). Hanteert zoekmachines.	Zoekt op basis van zoekvraag systematisch informatie op in naslagwerken, op internet of in mediatheek (alfabetisch en met trefwoorden).	Zoekt systematisch informatie in gedrukte en digitale bronnen en relateert deze aan zoekvraag.
	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Leest met hulp eenvoudige schema's en tabellen.	Leest schematische informatie, zoals tabellen en grafieken.	Leest schema's, grafieken en tabellen en legt relaties met tekst.	Idem	

3.2 Subdomein fictionele teksten

Kenmerken van de leesteksten

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken van de leesteksten	onderwerp/context	Onderwerpen zijn concreet, gaan over hier en nu en sluiten aan bij belevingswereld.	Idem	Onderwerpen uit minder nabije omgeving of nabije toekomst of verleden.	Onderwerpen over verleden en toekomst.	Concrete en minder concrete onderwerpen, uit nabije en minder nabije omgeving.	Abstractere, maar alledaagse onderwerpen,	Allerlei onderwerpen, ook verder van belevingswereld, waarbij interpretatie nodig is voor goed begrip van inhoud.
	structuur	Eén gebeurtenis of actie.	Eén verhaallijn met lineaire structuur.	Eén verhaallijn met voornamelijk lineaire structuur.	Soms meerdere verhaallijnen (raamvertelling), soms geen lineaire structuur (verhaal begint bijv. middenin).	Meerdere verhaallijnen met flashback of flashforward.	Meerdere verhaallijnen, ook niet chronologisch (bijv. raamvertelling).	Tijdsprongen komen regelmatig voor, maar zijn meestal expliciet aangegeven.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken van de leesteksten	structuur	Alwetende verteller.	Alwetende verteller.	Soms personale verteller.	Personale en ik-verteller.	Soms wisselende, maar altijd expliciet aangegeven vertelperspectieven. Spannende of dramatische gebeurtenissen volgen elkaar snel op.	Vaker wisselende, maar meestal expliciet aangegeven vertelperspectieven. Idem	Perspectiefwisselingen komen regelmatig voor, maar zijn meestal expliciet aangegeven. Spanning van dramatische verhaallijn wordt af en toe onderbroken door gedachten, beschrijvingen of terugblikken.
	stijl (zinsbouw en woordgebruik)	Concrete pictogrammen met eenwoordzinnen.	Concrete begrippen.	Eenvoudige beeldspraak (personificatie).	Complexere beeldspraak: vergelijking met 'als' of 'van' (<i>blanku manera lechi, parse otro manera dos gota di awa</i>).	Beeldspraak (verschillende vormen van vergelijking).	Idem	Bekende metaforen (<i>Un angelitu a bai shelu. E ta un pan di dios</i>).

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken van de leesteksten	stijl (zinsbouw en woordgebruik)	n.v.t.	n.v.t.	Overdrijving, nonsenswoorden (bijv. <i>wòsròk</i>), contrastwoorden (bijv. <i>sapatu pretu ku blanku</i>).	Woordspelingen (bijv. <i>bobolodin, wepi-wapi</i>).	Humor, taboewoorden en complexere woordspelingen (bijv. <i>pretu, yu'i teduki</i>).	Idem	Idem
	functie beeldmateriaal	n.v.t.	Korte enkelvoudige zinnen.	Langere enkelvoudige zinnen met eenvoudige grammaticale structuur.	Eenvoudig samengestelde zinnen (nevenschikking).	Samengestelde zinnen (hoofdzin met bijzin).	Samengestelde zinnen (neven- of onderschikking).	Complexer samengestelde zinnen (meer dan 2 hoofdzinnen of hoofdzin met meerdere bijzinnen).
		Verhaal via beeld	Verhaal via beeld met beperkte hoeveelheid voorgelezen tekst.	Verhaal via beeld en uitgebreidere tekst.	Beeld ondersteunt verhaal.	Idem	Idem	Idem

Leestaken

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
taak	verhalende teksten	Reageert (non-) verbaal op eenvoudige hier-en-nu-verhaaltjes.	Leest (bekijkt/ beluistert) avonturen- en fantasieverhalen, dierenverhalen, luisterboeken.	Leest realistische avonturen- en griezelverhalen en cultuur- en volkssprookjes.	Leest detectiveverhalen, verhalen over verschillende culturen, stripboeken en humoristische series.	Leest allerlei soorten verhalen en leesboeken (historische en fantastische vertellingen, science fiction).	Leest verhalen, korte romans en strips over herkenbare situaties en problemen.	Leest verhalen, romans en strips over maatschappelijke thema's en psychologische problemen.
		Prentenboeken (bijv. <i>Un sunchi so no ta basta</i> , <i>Palabra dushi</i> , <i>Sapu-serie</i> , <i>Fula fula</i>).	Prentenboeken (bijv. <i>Djòsi Djaka ku Mimina Makaku</i> , <i>Konèchi i Mapurite</i>).	Kinderliteratuur (bijv. <i>E biaha largu pa Djeipei</i> , <i>Nanseli, unda bo ta kore bai?</i>).	Kinderliteratuur (bijv. <i>Kuenta na laman</i> , <i>Tèki totèki</i>).	Kinder- en jeugdliteratuur (bijv. <i>Caimin su sekreto</i> , <i>Paco, e makaku baldadi</i>).	Jeugdliteratuur (bijv. <i>No yora kantu di laman</i> , <i>Orkan i Mayra</i> , <i>Catalina Bocachica</i>).	Jeugd- en eenvoudige adolescenten-literatuur (bijv. <i>Nos no ta hende mas</i> , <i>E kas patras</i>).

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
taak	poëzie	Reageert (non-) verbaal op eenvoudige rijmpjes of versjes (bijv. <i>Ata 'ki mi boka, Ban ban pasa un rondu, Kuèk kuèk patu</i>).	Leest (zingt) korte, eenvoudige liedjes (bijv. slaapliedjes, <i>Chabelita</i>), versjes met simpel rijmschema (bijv. aftelversjes) en verkent rijmschema.	Leest langere gedichtjes die vormvast zijn (opbouw, rijmschema) (bijv. de liedjes in <i>Morkoi ku yama Moi</i>).	Leest ook vormvrijere gedichtjes (spelen met rijmschema of opbouw) (bijv. de liedjes in in <i>Bòchi Blòblò</i>).	Leest ook vormvrije gedichten (zonder rijm en met minder herkenbare opbouw).	Leest gedichten, zoals eenvoudigere gedichten van Elis Juliana (<i>Na ora bon</i>), van <i>Arte di palabra</i> , ook gedichten met verhalende inhoud (bijv. <i>Balada di Buchi fil</i>).	Leest gedichten met bekende metaforen en stijlfiguren (bijv. <i>Kuarteto pa yuana</i>). Leest poëzie en liederen met verhalende inhoud (bijv. <i>Plegaria</i>).

Kenmerken van de taakuitvoering

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	teksten kiezen	Vraagt om herhaald voorlezen bij boeken waar plezier aan is beleefd. Toont zichtbaar plezier in voorgelezen verhaaltjes en rijmpjes.	Herkent favoriete boeken aan omslag en illustraties (reeks en auteur). Toont belangstelling voor kiezen van verhaaltjes en gedichten.	Kiest boekjes uit aan de hand van plaatje op omslag en illustraties of genrepictogram op rug.	Kiest aan de hand van beschrijving op achterflap boeken uit.	Kiest zelfstandig boeken op basis van eigen voorkeur voor onderwerpen/schrijvers.	Idem	Kiest (met hulp van docent) uit nieuw aanbod teksten op grond van genre, schrijver en flaptekst.
	begrijpen en interpreteren: kenmerken van fictie	Geeft in interactie met leerkracht kort aan waar verhaaltje of rijmpje over gaat (persoon of gebeurtenis).	Onderscheidt met behulp van picto's hoofdcomponenten van herhaald en interactief (voor)gelezen verhaal (wie, wat) en benoemt personen, voorwerpen, dieren).	Benoemt in kort verhaal onderwerp, plaats, tijd en hoofdpersonen (wie, wat, waar, wanneer).	Benoemt thema of boodschap in verhaal, onderscheidt hoofd- en bijfiguren en geeft relaties tussen hen aan.	Herkent en benoemt verhaal-elementen: thema, ruimte en tijd, hoofd- en bijfiguren.	Beschrijft situatie en/of verwikkeling.	Beschrijft gebeurtenissen, tijd, ruimte en genre en legt verbanden daartussen.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	begrijpen en interpreteren: kenmerken van fictie	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Beschrijft personages globaal (bijv. hoe deze zich voelen) en relateert dit aan episode (oorzaak-gevolg).	Leeft mee met personage en beschrijft gevoelens van personage.	Beschrijft (kenmerken van) personages en ontwikkeling van hoofdpersoon.
	begrijpen en interpreteren: tekstsoorten	n.v.t.	Onderscheidt fantasieverhalen en realistische verhalen. Wordt zich bewust van onderscheid tussen fictie en non-fictie.	Herkent sprookjes, gedichtjes en liedjes.	Herkent veel voorkomende onderwerpen (bijv. avonturen) en genres.	Onderscheidt verschillende soorten verhalen en gedichten.	Onderscheidt verschillende genres (bijv. amuserend) en tekstsoorten (bijv. verhaal, gedicht).	Herkent vorm- en inhoudsaspecten van teksten en gedichten (genre, stijl, thema). Herkent rijmvormen en ritme.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	begrijpen en interpreteren: relatie tekst-werkelijkheid	Herkent verhaaltjes en rijmpjes als middelen om te genieten en erin op te gaan. n.v.t.	Legt verbinding tussen onderwerp, gebeurtenissen, personen in verhaal en eigen werkelijkheid. n.v.t.	Onderscheidt werkelijkheid van fantasie. Herkent verschillende emoties in verhaal, zoals verdriet, boosheid en blijdschap.	Legt relaties tussen verhaal en abstractere werkelijkheid. Herkent spannende of humoristische, passages.	Legt relaties tussen werkelijkheid/fantasie in tekst en ideeën en normen van zichzelf. Herkent dramatische of realistische passages.	Vergelijkt tekst met werkelijkheid. Idem	Bepaalt in welke mate personages, gebeurtenissen, tijd en plaats realistisch zijn. Idem
	evalueren: interactie over fictie	Toont (non-) verbaal beleving van verhaaltje.	Geeft verbaal mening over verhaal, versje of liedje.	Geeft in gesprek met medeleerlingen mening over tekst en licht deze globaal toe.	Reageert op tekst (spannend, grappig, ontroerend) en licht dit toe met voorbeelden uit tekst.	Wisselt leeservaringen uit op basis van emotieve argumenten en reageert op leeservaringen van anderen.	Evalueert tekst met argumenten en/of voorbeelden uit tekst.	Wisselt leeservaringen uit op basis van rationale argumenten en motiveert daarbij keuze van teksten.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	evalueren: reflectie op leeservaring	Beleeft emoties bij versjes, gedichtjes en verhalen.	Weet van zichzelf welke onderwerpen hij/zij leuk of niet leuk/saai vindt om over te lezen/ worden voorgelezen.	Wordt zich bewust van voorkeur voor onderwerpen, genres, schrijvers en taal.	Benoemt voorkeuren voor onderwerpen, genres, schrijvers.	Beschrijft voorkeuren voor onderwerpen, genres, schrijvers.	Beschrijft voorkeuren voor onderwerpen, genres, schrijvers en geeft enkele redenen daarvoor.	Motiveert interesse in genres en onderwerpen.

4. Schrijfvaardigheid

Taken

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
taak	informatieve teksten	Krabbelt woorden en tekens in context van ontluikende geletterdheid.	Krabbelt woorden (eigen naam, bijschrift bij tekening).	Schrijft korte teksten over concrete onderwerpen uit belevingswereld, met eenvoudige inhoudselementen en in korte zinnen (informatie over dier of land, aankondigingen, fotoreeks in goede volgorde zetten en daarbij enkele zinnen bedenken).	Schrijft korte teksten over concrete onderwerpen uit verleden en toekomst en uit zaakvakken (korte berichten voor bekenden bijv. op prikbord).	Schrijft teksten over concrete en minder concrete onderwerpen uit nabije en minder nabije omgeving, voor veelal bekend publiek (eenvoudige berichten met meerdere, gedetailleerde inhoudselementen, bijv. opsporingsbericht voor vermiste hond).	Schrijft eenvoudige teksten over abstractere, maar alledaagse onderwerpen, verder van belevingswereld, ook in formelere contexten (berichten met meerdere gedetailleerde inhoudselementen, ook voor onbekenden, bijv. stukje voor schoolkrant over activiteit leerlingenraad).	Schrijft teksten over abstractere onderwerpen, verder van eigen belevingswereld, ook uit (beroeps)-opleiding (bijv. folder over veiligheid).

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
taak	informatieve teksten	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Schrijft korte verslagen (van excursie of proefje), eenvoudige werkstukken, met steun van leerkracht.	Schrijft werkstukken met gegeven structuur.	Schrijft verslagen en werkstukken (bijv. voor ander vak), waarin stukjes informatie uit enkele bronnen zijn samengevoegd.	Schrijft verslagen en werkstukken, waarbij informatie uit verschillende bronnen opsom-mend wordt weergegeven (bijv. verslag schoolexcursie, sectorwerkstuk).
		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Maakt aantekeningen bij korte uitleg	Maakt m.b.v. gegeven structuur aantekeningen bij les of leestekst.	Maakt aantekeningen bij les of leestekst.	Idem

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
taak	informatieve teksten	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Vult eenvoudige formulieren in (persoonlijke gegevens).	Vult eenvoudige standaardformulieren in (bijv. aanmelding bij sportclub).	Vult standaard-formulieren in (bijv. webformulier van Telbo of Flow).	Vult complexere formulieren in (bijv. sollicitatie-formulier).
		Krabbelt bijdrage aan kaarten, brieven en tekstberichtjes.	Krabbelt bijdrage aan korte boodschappen als bedankkaartje, verlanglijstje, berichtje.	Schrijft persoonlijke uitnodiging voor evenement en korte berichten aan bekenden (familie), bijv. kaartje aan oma/opa.	Schrijft mail, chat, brief over persoonlijke ervaringen en gevoelens aan bekenden (klasgenoten, leerling uit parallelklas).	Schrijft informele en korte formele brieven en email-berichten (bijv. kaart aan zieke leraar, uitnodiging ouders voor klassen-evenement).	Schrijft informele en m.b.v. format eenvoudige zakelijke brieven (vraag om informatie, om afspraak te verzetten).	Schrijft ook langere (in)formele brieven en e-mails (bijv. verzoek om stageplaats aan instantie, bijv. OLB, sollicitatie).

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
taak	betogende en beschouwende teksten	n.v.t.	n.v.t.	Schrijft reclameslogan of wervende uitnodiging (bijv. aarzel niet en kom!).	Schrijft (m.b.t. concreet onderwerp, over verleden en toekomst) eenvoudige, korte betogende teksten n.a.v. stelling, met enkele argumenten vóór (bijv. boekrecensie).	Schrijft (m.b.t. concrete en minder concrete onderwerpen uit nabije en minder nabije omgeving) eenvoudige betogende teksten, n.a.v. stelling, met enkele argumenten tégen (bijv. recensie van product, foldertje tegen pesten).	Schrijft (m.b.t. abstractere, maar alledaagse onderwerpen, verder van belevingswereld, ook in formelere contexten) eenvoudige betogende teksten n.a.v. stelling, onderscheidt eigen mening van die van anderen en formuleert argumenten vóór en tégen (bijv. over schooluniform).	Schrijft advertenties, opiniërende blogs, ingezonden brieven of artikelen over abstractere onderwerpen, verder van belevingswereld, op basis van informatie uit verschillende bronnen (bijv. eenvoudige recensie van boek of film).

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
taak	instructieve teksten	Maakt zeer eenvoudige instructiepicto's (bijv. voor handen wassen).	Tekent instructies en schrijft met hulp van leerkracht woordjes erbij.	Schrijft instructies met beperkt aantal stappen, m.b.v. voorgestructureerd format en leerkracht (bijv. bij spel, handelingen of klassekarweitjes).	Schrijft instructies met beperkt aantal stappen, m.b.v. format (bijv. eenvoudig recept, routebeschrijving, menu).	Schrijft instructies (bijv. recept, routebeschrijving van school naar huis) op basis van gegeven categorieën (bij recept bijv. ingrediënten en verschillende stappen, bij routebeschrijving bijv. enkele herkenningpunten).	Schrijft eenvoudig draaiboek voor toneelstukje met gegeven categorieën (personen, rollen, attributen).	Schrijft handleidingen, stappenplannen voor het oplossen van probleem, uitgebreidere routebeschrijvingen en recepten.
	expressieve teksten	Tekent over eigen leefwereld, benoemt woorden en laat ze opschrijven.	Experimenteert met zelf schrijven. Krabbelt korte zinnen bij zelfgemaakte tekeningen of bestaande afbeeldingen met hulp van docent.	Verwoordt op zeer eenvoudige wijze emoties en gedachten over eigen handelen en kunnen.	Verwoordt op eenvoudige wijze emoties en gedachten over eigen handelen en kunnen en dat van anderen.	Onderbouwt emoties en gedachten aan de hand van eigen ervaringen.	Idem	Idem

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
taak	expressieve teksten	n.v.t.	n.v.t.	Schrijft vanuit ik-perspectief kort fantasieverhaal over gegeven onderwerp uit belevingswereld. Schrijft eenvoudig rijmpje.	Schrijft stripverhaal, met dialoog in tekstballonnen, gedicht met vaste conventies (elf, haiku), dagboek.	Schrijft verhalen over eigen ervaring, gebeurtenis of fantasie met enige detaillering van persoon, gebeurtenis en locatie.	Schrijft eigen ideeën, ervaringen en fantasieën op in bijv. verhaal, gedicht of lied.	Schrijft persoonlijke en fictionele teksten in de vorm van verhalen, ook vanuit personaal perspectief, gedichten, dagboeken, brieven of scripts.

Kenmerken van de taakuitvoering

kenmerken	schrijfstrategie en inhoud bepalen	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Herkent verschillende fasen van schrijfproces: plannen, formuleren, reviseren.	Stuurt met hulp schrijfproces: plannen, formuleren, reviseren.	Stuurt met hulp schrijfproces bij maken van schrijfplan.	Kiest en hanteert, zo nodig met hulp, strategie die past bij schrijfdoel; stuurt schrijfproces zelfstandig m.b.v. bouwplan.
-----------	------------------------------------	--------	--------	--------	--	--	--	---

Kenmerken van de taakuitvoering

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	schrijfstrategie en inhoud bepalen	n.v.t.	Maakt kennis met planning van schrijfzaak: oriëntatie op bekend onderwerp, met hulp van leerkracht (materiaal verzamelen via brainstorm).	Vult eenvoudig format in om gedachten over onderwerp te organiseren (personen, structuur).	Maakt met hulp aantekeningen voor planning van inhoud van tekst. Verzamelt informatie en gebruikt deze bij schrijven.	Verzamelt, selecteert en ordent informatie uit verschillende bronnen m.b.v. gegeven aandachtspunten.	Idem	Verzamelt, selecteert en ordent, zo nodig met hulp, benodigde informatie.
	afstemming op doel	Ervaart dat tekenen en tekens mogelijkheden bieden tot communicatie.	Experimenteert met communicatie-doelen.	Maakt kennis met verschillende doelen (informereren, instrueren, etc.).	Breidt kennis van schrijfdoelen uit (ook: geven van mening, overtuigen) en leert zich afvragen welk doel met tekst moet worden bereikt.	Stelt met hulp schrijfdoel vast (informereren, overtuigen, verklaren, beschrijven, instrueren, ervaringen of gevoelens uiten).	Stemt met hulp tekst af op schrijfdoel.	Herkent gegeven schrijfdoel of kiest dit, zo nodig met hulp. Stemt tekst af op schrijfdoel.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	afstemming op doel	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Houdt tijdens schrijven rekening met afstemmen op doel.	Blijft overwegend trouw aan voornaamste schrijfdoel.	Blijft in teksten met eenvoudige lineaire structuur trouw aan voornaamste schrijfdoel.
	afstemming op publiek	Ervaart reacties van bekende personen uit leefomgeving op tekening en woorden. n.v.t.	Experimenteert met tekst afstemmen op publiek. n.v.t.	Past met hulp van leerkracht tekst aan n.a.v. reacties van publiek (klasgenoten). n.v.t.	Maakt met hulp onderscheid tussen bekend publiek uit directe, eigen omgeving en uit minder nabije omgeving. Past met hulp woordgebruik hierop aan.	Maakt onderscheid tussen bekend en minder bekend publiek, informele en formelere context. Idem	Maakt onderscheid tussen bekend en onbekend publiek, informele en formele context. Past, zo nodig met hulp, woordgebruik en toon aan aan bekend publiek (vrienden, leerkrachten) of vertrouwde situaties.	Herkent gegeven publiek of kiest dit, zo nodig met hulp. Houdt rekening met culturele context. Past stijl (woordgebruik toon, zinsbouw), op beoogde publiek aan.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	afstemming op publiek	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Gebruikt veel voorkomende standaardformuleringen bij formele brief (bijv. aanhef en afsluiting: <i>Apresiable</i> , <i>Atentamente</i>).	Hanteert basisconventies bij correspondentie, zoals datering, adressering, aanhef, ondertekening.	Hanteert basisconventies bij formele correspondentie zoals referteregel (<i>Referiendo na ... of Asuntu/Tópiko</i>).
	samenhang	n.v.t.	Kan plaatjes in logische volgorde ordenen of plot bedenken.	Voorziet tekst van eenvoudige structuur, zoals chronologie en opsomming.	Voorziet tekst van structuur (zoals vraag-antwoord).	Voorziet tekst van structuur (zoals oorzaak-gevolg).	Introduceert onderwerp in inleiding en rondt af met passend slot. Beschrijft onderwerp en belangrijkste deelonderwerpen.	Kiest bij tekstsoort passende structuur.
		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Markeert alinea's met witregels. Verband tussen alinea's is niet overall duidelijk.	Brengt alinea's aan en geeft inhoudelijke verbanden meestal expliciet aan. Verband tussen alinea's is meestal duidelijk	Brengt alinea's aan en geeft inhoudelijke verbanden expliciet aan. Verbanden tussen alinea's zijn duidelijk.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	samenhang	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Er is aandacht voor gebruik van veel voorkomende verwijswaarden (bijv. <i>e, esun, aki</i>) en signaalwoorden (bijv. <i>tambe, promé, na final</i>).	Gebruikt veel voorkomende verwijswaarden en signaalwoorden voor opsomming en tijdvolgorde (<i>i, anto, promé, tambe, despues</i>).	Gebruikt verwijswaarden, (<i>ku, kuné</i>) meestal correct. Gebruikt signaalwoorden voor tegenstelling en oorzaak-gevolg (<i>pero, tòg, di un banda ...di otro banda, pasobra, anto</i>).	Gebruikt verwijswaarden correct. Gebruikt signaalwoorden voor doel en middel, voor- en nadelen, overeenkomsten en vergelijkingen (<i>pa ku, (des)bentaha, similar, paresido</i>).
		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Maakt gebruik van bronteksten door passend citeren.	Maakt gebruik van bronteksten door passend citeren en parafraseren.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	woordgebruik en zinsbouw	Benoemt voorwerpen en plaatjes uit eigen omgeving met aangeboden, concrete inhoudswoorden en laat ze door leerkracht opschrijven.	Formuleert met hulp woorden en zinnen en krijgt suggesties voor woordgebruik bij onduidelijkheden in teksten.	Formuleert zelf zinnen en korte teksten en krijgt suggesties voor woordgebruik bij onduidelijkheden.	Besteedt aandacht aan woordgebruik dat bij functie van tekst past (bijv. gebiedende wijs bij instructie).	Gebruikt specifiek aan onderwerp gerelateerde inhoudswoorden en passende functiewoorden.	Beschikt over voldoende woorden om informatie over te brengen.	Gebruikt woorden meestal passend.
		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Besteedt aandacht aan correct gebruik van voeg- en verwijswwoorden.	Besteedt aandacht aan passend gebruik van voorzetsels en indicatoren van tijd en plaats.	Idem	Idem
		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Gebruikt bijvoeglijke naamwoorden om beschrijving beeldend te maken (grote hond).	Gebruikt voornamelijk veel voorkomende woorden, maar let wel op variatie in woordgebruik.	Gebruikt ook nieuw geleerde woorden en varieert enigszins in woordgebruik om storende herhaling te voorkomen.	Varieert in woordgebruik om tekst aantrekkelijker te maken.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	woordgebruik en zinsbouw	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Besteedt aandacht aan idiomatische uitdrukkingen (<i>bula pipa</i>).	Gebruikt soms idiomatische uitdrukkingen (<i>El a kai fo'i shelu</i>).	Gebruikt vaker idiomatische uitdrukkingen, maar fouten komen nog voor.
	evalueren/reviseren	n.v.t.	n.v.t.	Gebruikt voornamelijk eenvoudige zinnen, waarin de kern voorop staat.	Gebruikt ook (niet te lange) samengestelde zinnen (nevenschikking), verbonden door eenvoudige voegwoorden (kort en krachtig).	Gebruikt eenvoudige zinsconstructies (nevenschikking) redelijk correct. Formuleert actief.	Gebruikt eenvoudige en samengestelde zinnen (ook onderschikking) redelijk correct, zonder overbodige woorden of bijzinnen.	Gebruikt ook complexere samengestelde zinnen en wisselt korte en lange zinnen af. Zinsbouwfouten komen voor, maar worden meestal hersteld.
		n.v.t.	n.v.t.	Staat open voor reacties op tekst en past deze aan bij onduidelikheden voor lezer.	Past tekst aan op enkele aspecten op basis van commentaar uit tekstbespreking met hulp van docent.	Evalueert tekst op tekstkwaliteit (zie kenmerken taakuitvoering) met hulp van medeleerlingen en/of docent (tekstbespreking).	Evalueert tekst op tekstkwaliteit (zie kenmerken taakuitvoering) met hulp van medeleerlingen of checklist.	Evalueert tekst zelfstandig m.b.v. checklist of aantekeningen van tekstbespreking.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	evalueren/revi- seren	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Herschrijft tekst met hulp.	Herschrijft tekst, zo nodig met hulp.	Herschrijft tekst zelfstandig.
	redigeren (zie ook niveaubeschrijving taalverzorging).	Verzorging is gericht op kleuren en woorden versieren. n.v.t.	Gebruikt zelfgemaakte tekens voor letters. Weet dat geschreven taal iets vastlegt n.v.t.	Schrijft letters en let op leesbaarheid. Controleert en verbetert tekst met hulp van leerkracht.	Idem Controleert en verbetert tekst met hulp van leerkracht. Heeft aandacht voor zinsbouw en past bekende regels voor spelling en interpunctie toe.	Idem Controleert en verbetert tekst op spelling, interpunctie en zinsbouw met hulp van checklist en/of medeleerlingen.	Idem Controleert en verbetert tekst op spelling, interpunctie en zinsbouw, indien nodig met hulp van checklist en/of medeleerlingen.	Idem Controleert en verbetert tekst zelfstandig op spelling, interpunctie en zinsbouw.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
kenmerken taakuitvoering	redigeren (zie ook niveaubeschrijving taalverzorging)	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Maakt af en toe fouten in de volgende gevallen: accent aigu, stemhebbende en stemloze g, tweeteekenklank.	Maakt af en toe fouten in de volgende gevallen: woordvorm afhankelijk van functie: bijvoeglijk naamwoord (<i>kompletu</i>) of bijwoord (<i>kompletamente</i>).
		n.v.t.	Hanteert door leerkracht aangeboden format (bladspiegel).	Wordt zich bewust van belang van bladspiegel. Zorgt voor eenvoudige tekstopmaak (titel, illustraties, hoofdletters, eenvoudige briefconventies).	Besteedt aandacht aan aspecten van opmaak (beeldende elementen, kleur, illustraties, lettertype en -grootte).	Besteedt aandacht aan bladspiegel en aantrekkelijke layout. Gebruikt witregels om alinea's aan te geven.	Gebruikt opmaakelementen, namelijk lettertype en illustraties. Gebruikt bij artikelen, werkstukken en verslagen titel en soms tussenkopjes.	Maakt tekstopbouw zichtbaar via tussenkopjes, witregels, inspringen en marges. Stemt layout af op doel, publiek en genre.

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		PO-peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
Kenmerken taakuitv.	reflecteren	n.v.t.	Reflecteert samen met leerkracht op eindresultaat van schrijftaak.	Reflecteert samen met leerkracht op gebruik van eenvoudige planningsstrategieën (brainstorm, woordveld, aantekeningen).	Reflecteert op schrijfproces (plannen en formuleren) met hulp van leerkracht en medeleerlingen.	Reflecteert op schrijfproces (plannen, formuleren, reviseren) met hulp van leerkracht en medeleerlingen.	Reflecteert op schrijfproces m.b.v. reflectieformat en trekt conclusies, zo nodig met hulp van leerkracht en medeleerlingen.	Reflecteert op schrijfproces en trekt conclusies, zo nodig met hulp van docent en medeleerlingen.

5. Begrippenlijst en taalverzorging

5.1 Subdomein begrippenlijst

		Naar 1F			1F	Naar 2F	2F
		PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
1. taal & communicatie	a. communicatieve functie/ doel (genre)	vertellen	-	verzoeken activeren informereren verhalen (bijv. prentenboek) beschrijven verslag doen/ rapporteren corresponderen (bijv. brief, e-mail)	betogen instrueren (bijv. handleiding) amuseren overtuigen/argumenteren	beledigen discrimineren	beschouwen verklaren
	b. taal in context	spreken luisteren lezen schrijven voorlezen	boodschap bedoeling toon spreker, schrijver, lezer, luisteraar beurtwisseling	argument stelling informatie doel publiek communicatie gespreksregels	tegenargument online-offline informatie context inhoud formeel-informeel taalgebruik	publiekgerichtheid doelgerichtheid genre communicatief doel interactie interpretatie verbaal-non-verbaal	taalgebruikssituatie taalfunctie (communicatief, expressief, conceptualiserend) overtuigingskracht medium, media

		Naar 1F			1F	Naar 2F	2F
		PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
1. taal & comm.	b. taal in context			lichaamstaal taalvorm beeldtaal digitaal bron	aanspreekvorm auteur mimiek spreektempo spreekpauze volume vloeiendheid	objectief-subjectief	modus (mondeling, schriftelijk, multimedial)
	a. tekstsoorten	rijmpje, vers, gedicht lied grap verhaal prentenboek	overleg taalspel dagboek (rapporteren) brief	discussie interview/vraaggesprek voordracht/presentatie nieuwsbericht (informereren) gebruiksaanwijzing recept (instrueren) advertentie (activeren) affiche (auto)biografie boekbespreking	debat verslag betoog e-mail (corresponderen) twitterbericht, app, sms, chatbericht routebeschrijving (instrueren) blog, vlog (rapporteren) aantekeningen schema samenvatting (informereren)	artikel handleiding	speech beschouwing infographic recensie

		Naar 1F			1F	Naar 2F	2F
		PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
2. teksten	b. tekstkenmerken	-	tekst onderwerp (van tekst) gespreksvorm digitale tekst	tekstsoort tekstvorm tekststructuur feit - mening argument hoofdgedachte (van tekst) hoofdzaak - bijzaak signaalwoord verwijswoord verbindingswoord	inleiding, kern, slot monoloog-dialogoog tijdsaanduiding plaatsaanduiding directe-indirecte rede	tekstkenmerken zakelijke - literaire teksten	tekstfunctie standpunt tekstverband (impliciet-expliciet) informatiedichtheid multimediale teksten stijl/woordkeus antecedent
			tekstverband: - opsomming	tekstverband: - chronologie - oorzaak-gevolg, - conclusie	tekstverband: - middel-doel - voordeel-nadeel - vergelijking		tekstverband: - probleem-oplossing - tegenstelling
3. literatuur	a. literaire teksten	sprookje	strip	poezie	jeugdliteratuur rap haiku	literatuur literair genre (bijv. roman, novelle, graphic novel, script, cabaret) fictie – non-fictie	literair canon herkennend, belevend, interpreterend, beoordelend, kritisch, reflecterend lezen

		Naar 1F			1F	Naar 2F	2F
		PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
3. literatuur	b. kenmerken	-	situatie episode hoofdpersoon rijmwoord	tijd ruimte verhaalwereld - echte wereld	thema personage verhaallijn plot probleem - oplossing rijmschema	vertelperspectief: - alwetend/auctoriaal thematiek verhaalstructuur spanningsopbouw	vertelperspectief: - ik-perspectief - personaal climax - anticlimax verteltijd-vertelde tijd tijdsprong flashforward-flashback cliffhanger open - gesloten einde stijlfiguur enjambement metrum
	4. woordgroepen & zinnen	zin	zinsdeel	zinsbouw onderwerp vertel-, vraag-, bevel-, uitroepzin	vragende vorm woordvolgorde	bedrijvende – lijdende vorm (actief-passief) lijdend voorwerp meewerkend voorwerp werkwoordelijk gezegde grammatica zinsstructuur bijwoordelijke bepaling	serieel werkwoord enkelvoudige - samengestelde zin nevengeschikte-ondergeschikte zin samentrekking vooropplaatsing (m.b.v. ta enfátiko).

		Naar 1F			1F	Naar 2F	2F
		PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
4.	a. woordvorming					mededelend-gebiedend hoofdzin - bijzin	
		woord	lettergreep verkleinwoord vraagwoord enkelvoud-meervoud	tegenwoordige, verleden en toekomstige tijd gebiedende wijs woordvorm grondwoord woorddeel samenstelling voorvoegsel - achtervoegsel	afleiding leenwoord mannelijk-vrouwelijk ⁹ reduplicatie ¹⁰	trappen van vergelijking (stellend, vergrotend, overtreffend) ¹¹ voltooide-onvoltooide tijd partikel van tijd en aspect	voltooid-onvoltooid deelwoord verbuiging reduplicatie

⁹ Het betreft hier de eenvoudigere vormen van mannelijk en vrouwelijk die m.b.v. afleiding (*amigu/amiga*) en samenstelling (*mucha hòmber- mucha muhé*) worden gevormd. De wat complexere vormen, bijv. bij dieren: *palomba* (algemene term) en *palomba gai* (mannelijk), *yewa-kabai* kunnen op 2F aan de orde komen.

¹⁰ Het betreft hier de simpelere vormen van reduplicatie, als onderdeel van woordvorming. Dus: zelfstandig naamwoord (*hanuhanu*), werkwoord (*kuchikuchi*), bijvoeglijk naamwoord (*washiwashi*). Er is hierbij sprake van intonatie voor het hele woord. De moeilijkere vormen van reduplicatie (als onderdeel van intensiteit of kwaliteit) komen later (2F) aan bod. Dan is de intonatie ook dubbel: *moli-moli*, *duru-duru*, *chikí-chikí*, *malu-malu*. Dit kan worden behandeld bij de trappen van vergelijking als een manier om gradaties aan te geven, zoals *malísimo*, *rikísimo* etc.

¹¹ De trappen van vergelijking zijn ondergebracht bij categorie 5a 'woordvorming'. Maar strikt genomen worden de trappen van vergelijking in het Papiamentu niet gevormd door verandering in het bijvoeglijk naamwoord (woordvorming), alleen de betekenis verandert: *grandi*, *mas grandi*, *esun di mas grandi*.

		Naar 1F			1F	Naar 2F	2F
		PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
5. woorden	b. woordsoorten	-	zelfstandig naamwoord werkwoord lidwoord	woordsoort voorzetsel telwoord bijvoeglijk naamwoord	rangtelwoord hoofdtelwoord voegwoord bezittelijk voornaamwoord persoonlijk voornaamwoord	partikel bijwoord stoffelijk bijvoeglijk naamwoord aanwijzend voornaamwoord vragend voornaamwoord	betrekkelijk voornaamwoord onbepaald voornaamwoord (<i>esun, esnan</i>) wederkerend voornaamwoord zelfstandig werkwoord hulpwerkwoord koppelwerkwoord inhoudswoord functiewoord
	6. klanken	klank	cluster klankgroep klinker - medeklinker uitspraak accent rijm alfabet	tweetekenklank (<i>diptongo en dígrafo</i>) meertekenklank klemtoon klemtoonverschuiving klank-/betekenisverschuiving beginrijm eindrijm alliteratie	hoge - lage tonen toonverandering zinsmelodie intonatie	stemhebbend - stemloos	articulatie toontaal

		Naar 1F			1F	Naar 2F	2F
		PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
7. schriftconventies	a. tekstniveau	voor - achter boven - beneden/onder links - rechts begin, midden, eind boek voorkant - achterkant plaatje	regel bladzijde kaft (titel)pagina omslag hoofdstuk titel	flaptekst inhoudsopgave alinea kernzin kopje opmaak / lay-out marge, kantlijn cursief gedrukt vetgedrukt illustratie bladspiegel witregel	taalverzorging paragraaf lettertype leesbaarheid handschrift	-	colofon hyperlink literatuurlijst typoscript
	b. spelling	letter teken	eigennaam (hoofd- letter) hoofdletter - kleine letter spatie accent grave trema	-	-	-	spellingwijziging schriftsysteem accent aigu

		Naar 1F			1F	Naar 2F	2F
		PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
7. schriftconventies	c. leestekens	-	punt komma vraagteken uitroepetekens haakjes	leestekens dubbele punt aanhalingstekens gedachtestreepje afbreekstreepje apostrof afkorting	interpunctie koppelteken	-	puntkomma
	8. betekenis	-	woordveld (spin, web) pictogram betekenis	woordenboek symbool definitie trefwoord letterlijk - figuurlijk uitdrukking/gezegde spreekwoord scheldwoord tegenstelling emoticon	lemma synoniem-antoniem homoniem woordspeling beeldspraak ontkenning	-	relatie vorm-betekenis parafrase citaat metafoor ironie eufemisme dubbele ontkenning ambigüiteit gevoelswaarde nuanceren intensiveren

		Naar 1F			1F	Naar 2F	2F
		PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
9. taal & maatschappij		-	spreektaal - schrijftaal vreemde taal geheimtaal gebarentaal	mondeling - schriftelijk moedertaal - tweede taal thuis taal schooltaal meertaligheid	standaardtaal streektaal ¹² accent wereldtaal leesklimaat digitale geletterdheid	-	vaktaal, jargon groepstaal (bijv. straattaal, jongeren- taal) taalverandering (histo- risch, maatschappelijk, politiek) texting-taal taalstoornis
	10. (taal)leerproces	-	plannen voorkennis oproepen herschrijven	luistermanieren: - globaal leesmanieren: - zoekend - globaal	luistermanieren: - precies - gericht - kritisch leesmanieren: - intensief - kritisch	-	taalleerdoelen redigeren spellinggeweten leesattitude

¹² Hiermee wordt bedoeld: woorden die slechts op een of twee eilanden worden gebruikt. Er is hierbij niet echt sprake van een regiolect.

		Naar 1F			1F	Naar 2F	2F
		PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
10. (taal)leerproces				voorspellen tekstbespreking (van eigen teksten) tekstcommentaar (feedback) leesplezier	woordraad-, woord- leer- en woordont- houdstrategieën spreek-, schrijf-, lees-, luister, gespreks- strategieën (her)formuleren reviseren lees-, schrijf-, spreek- motivatie taalplezier oriënteren, uitvoeren, reflecteren, evalueren	-	

5.2 Subdomein taalverzorging

	Naar 1F			1F	Naar 2F	2F
	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
spelling	n.v.t.	<p>Past spellingregels toe bij de volgende categorieën:</p> <ul style="list-style-type: none"> woorden met 'vokal modifiká': è, ò, ù en ü (<i>nèt-tòr-bùs-püs</i>); woorden met 'konsonante modifiká' ñ (<i>uña-araña</i>); woorden met een tweeklank (diptongo): ai, oi etc. (<i>kai-roi</i>); ¹³ woorden met medeklinkercombinaties (dígrafo): ch, dj, sh, zj (<i>chèri-djus-shal-zjampu/zjozjoli</i>) 	<p>Past spellingregels toe bij de volgende categorieën:</p> <ul style="list-style-type: none"> woorden met een drieklank: iau, ieu, iou, uai, uei (<i>pieu - bakiou-zuai</i>); woorden met een natuurlijke klemtoon, waaronder woorden die eindigen op -el, -er, -em, -en (<i>shua</i>) (<i>mangel, tiger, balsem, laken</i>). 	<p>Past spellingregels toe bij de volgende categorieën:</p> <ul style="list-style-type: none"> woorden zonder een natuurlijke klemtoon: <i>kompliká, bírgen, matá, íntimo</i>; de meest voorkomende leenwoorden (namen van landen en personen). het gebruik van de medeklinkers c, j, q en x aan het begin van een woord. <p>Past regels bij het afbreken van woorden toe.</p>	<p>Past spellingregels toe bij de volgende categorieën:</p> <ul style="list-style-type: none"> woorden zonder natuurlijke klemtoon, die géén 'aksènt skèrpi' krijgen: <ul style="list-style-type: none"> woorden met 'aksènt grave' (<i>èlebog</i>); 'palabranan skèrpi' eindigend op 'diptongo dekresiente', 'triptongo' of medeklinker (<i>kabai, Kòrsou, bakiou, despues, paraf</i>). 	<p>Past spellingregels toe bij de volgende categorieën:</p> <ul style="list-style-type: none"> integraal overgenomen leenwoorden (<i>leuk, eigenlijk</i>); leenwoorden met aangepaste spelling (<i>bòikòt, winshil</i>); lange, gelede woorden (<i>innumerabel, dosshen, supprograma, independiente-mente</i>); woordsamenstellingen met en zonder extra spatie (<i>konfó 'i heru, brel 'i solo, sak'í papel, ko'í kome, ka'í palu</i>).

¹³ Het betreft hier de eenvoudigere tweeklanken, zoals ai, oi. Tweeklanken die op dezelfde wijze worden geschreven, maar waarvan de uitspraak verschilt, zijn moeilijker en behoren tot 'naar 2F-niveau': bijv. de -ou in Kòrsou en blou (kleur) en in blou (blowen) en de -ei in *beis* (bui) en die in *beis* (base).

	Naar 1F			1F	Naar 2F	2F
	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
spelling					<ul style="list-style-type: none"> ▪ woorden met: <ul style="list-style-type: none"> - w-insertie (<i>lingwista</i>, <i>bèrgwensà</i>) - stemhebbende g (<i>sigui</i>, <i>guera</i>); - stemloze g (<i>general</i>, <i>giro</i>); ▪ woorden met twee klinkers naast elkaar (<i>oochi</i>, <i>baraans</i>); ▪ woorden met twee medeklinkers naast elkaar (<i>mannan</i>, <i>leimmentu</i>). <p>Overige regels:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ geen medeklinker <i>w</i> tussen de klinker <i>u</i> en andere klinkers: <i>yuana</i> en geen <i>yuwana</i>, <i>duo</i> en geen <i>duwo</i>. 	<p>Overige regels:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ geen medeklinker <i>y</i> tussen de klinker <i>i</i> en andere klinkers: <i>Antia</i> en geen <i>Antiya</i>, <i>mion</i> en geen <i>miyon</i>; ▪ Gelegenheidsspelling: <i>si</i> (als) en <i>sí</i> (jawel); <i>no</i> (niet, geen) en <i>nò</i> (nee!), <i>aki</i> (bijwoord) en <i>akí</i> (aanwijzend voornaamwoord).

	Naar 1F			1F	Naar 2F	2F
	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
interpunctie en hoofdletters	n.v.t.	Zet een punt, vraagteken of uitroepetekens aan het eind van de zin.	Spelt woorden aan het begin van een zin en namen van personen met een hoofdletter.	<p>Gebruikt een dubbele punt vóór een opsomming en een dubbele punt en aanhalingstekens vóór de directe rede.</p> <p>Spelt aardrijkskundige (landen) en godsdienstige namen met een hoofdletter.</p>	Zet een komma in een opsomming (<i>Mi ta kome pan, fruta i salada</i>). ¹⁴	Spelt historische namen, merknamen en namen van instellingen met een hoofdletter.

¹⁴ Gebruik van puntkomma en haakjes staat op 3F.

6 Woordenschat

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
groeï van de woordenschat	functiewoorden	Verwerft jaarlijks functiewoorden uit basiswoordenschat.	Verwerft jaarlijks functiewoorden uit basiswoordenschat.	Verwerft jaarlijks functiewoorden uit schooltaal.	Verwerft jaarlijks functiewoorden uit schooltaal.	Verwerft jaarlijks functiewoorden uit schooltaal.	Verwerft jaarlijks functiewoorden uit school- en vaktaal.	Verwerft jaarlijks functiewoorden uit school- en vaktaal.
	inhoudswoorden	Verwerft jaarlijks inhoudswoorden uit basiswoordenschat. n.v.t.	Verwerft jaarlijks inhoudswoorden uit basiswoordenschat. n.v.t.	Verwerft jaarlijks inhoudswoorden uit alledaagse taal en schooltaal. Komt in aanraking met eenvoudig figuurlijk taalgebruik (bijv. <i>blanku manera lechi</i>).	Verwerft jaarlijks inhoudswoorden uit alledaagse taal en schooltaal. Herkent onderscheid tussen letterlijk en figuurlijk taalgebruik (bijv. <i>bin ku man ku pia</i>).	Verwerft jaarlijks inhoudswoorden uit alledaagse taal en schooltaal. Begrijpt en gebruikt eenvoudig figuurlijk taalgebruik (bijv. vergelijkingen <i>kabe'i boto, lenga di kèts, pia di seru</i>).	Verwerft jaarlijks inhoudswoorden uit alledaagse taal, school-, vak- en beroepstaal. Begrijpt en gebruikt complexer figuurlijk taalgebruik (bijv. <i>Wowonan a span manera totèki</i>).	Verwerft jaarlijks inhoudswoorden uit alledaagse taal, school-, vak- en beroepstaal. Begrijpt en gebruikt complexer figuurlijk taalgebruik (bijv. <i>trabou di pi'e palu, tembla manera bara bèrdè</i>).

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
groeï van de woordenschat	verdieping woordenschat en betekenisrelaties	Begrijpt relatie tussen woorden en dingen. Labelt concrete woorden.	Legt relatie tussen woorden. Categoriseert woorden.	Breidt netwerk uit (meer betekenisaspecten, complexere woorden).	Breidt netwerk verder uit (meer betekenisaspecten, complexere woorden).	Idem	Idem	Verwerft nieuwe betekenisnetwerken binnen betekenisvolle context (woorden kenmerkend voor tekstsoort of thema).
	n.v.t.		Maakt onderscheid tussen betekenisaspecten van woorden.	Maakt onderscheid tussen vorm- en betekenisaspecten van woorden.	Weet dat woorden onderschikkende en bovenschikkende betekenisrelaties kunnen hebben.	Weet dat woordparen betekenisrelaties kunnen hebben, zoals tegenstelling en synoniem.	Benoemt betekenisrelaties zoals tegenstelling en synoniem in deze termen.	Idem

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
woorden leren	strategieën	Activeert voorkennis (<i>Wij hebben thuis een hond</i>).	Gebruikt (non)verbale context. Herkennt woordbeelden. Herkennt overeenkomsten tussen woorden in verschillende talen die leerling spreekt.	Analyseert verbale context (<i>Wat een lieve hond, dat is echt een aardig dier</i>). Stelt zelf woordvormen samen (<i>landa, landamentu landado</i>).	Herkennt leenwoorden en woorden die herkomst hebben in een van de talen die leerling spreekt.	Leidt betekenis van onbekende woorden af uit context. Gebruikt woordvorm om woordbetekenis te achterhalen: bekende delen van samenstellingen.	Idem Gebruikt woordvorm om woordbetekenis te achterhalen: voor- en achtervoegsels.	Idem
		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Past met hulp woordonthoudstrategieën toe (bijv. woord herhalen en opschrijven).	Past met hulp woordonthoudstrategieën toe (bijv. woord gebruiken, woorden groeperen).	Past, zo nodig met hulp, strategieën voor onthouden van nieuwe woorden toe (bijv. woord in categorie plaatsen: <i>kos dushi: mangel, chupabebe, chukulati, bals</i>).	Past strategieën voor uitbreiden van woordenschat en onthouden van nieuwe woorden zelfstandig toe (bijv. kenmerkenmatrix maken).

		Naar 1F				1F	Naar 2F	2F
		Peuters	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8	VMBO 1-2	VMBO 3-4
woorden leren	attitude	Vraagt leerkracht om uitleg van onbekende woorden.	Signaleert met hulp van leerkracht onbekend woord.	Onderhandelt over betekenis van woorden.	Onderhandelt over (verschillende) betekenissen van woorden.	Reflecteert op eigen woordkennis in verschillende talen en realiseert zich consequenties daarvan.	Idem	Idem
		n.v.t.	n.v.t.	Gebruikt hierbij betekenisrelaties binnen (bekende culturele) context.	Gebruikt hierbij betekenisrelaties buiten (bekende culturele) context.	Gebruikt schriftelijke bronnen om betekenis op te zoeken.	Gebruikt ook digitale bronnen om betekenis op te zoeken.	Idem

7 Technisch lezen

	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8
woorden lezen	<p><i>Inhouden m.b.t. taalbewustzijn, ontluikende geletterdheid en het alfabetisch principe zijn hier niet opgenomen, omdat het aanvankelijk leesproces op alle scholen in het Nederlands plaatsvindt. Dit soort vaardigheden kunnen in alle talen worden gestimuleerd.</i></p>	<p>Benoemt letters fonetisch (zoals ze klinken), met name letters waar klanktekenkoppeling afwijkt van die in het Nederlands: bijv. letter <i>u</i> = klank [oe] in het Papiamentu (<i>pushi</i>) en niet klank [u] (<i>bùs</i>).</p> <p>Leest woorden met van het Nederlands afwijkende klanktekenkoppeling, zoals <i>sòm, zür, bus, wep, lif, ber, zueif, zuai, suich</i>.</p> <p>Leest alle typen twee-, drie- en vierlettergrepige woorden, ook eindigend op shua: -el (<i>mangel, amandel</i>), -em (<i>kuorem</i>), -er (<i>sanger, barometer</i>), -en (<i>laken, èksamen</i>).</p>	<p>Leest woorden met complexere woordstructuren en spellingpatronen: <i>oochi, baraans, fárao, antigwedat, reelekshon</i>.</p> <p>Leest eenvoudige leenwoorden (<i>leuk, eigenlijk</i>).</p> <p>Leest frequent voorkomende samentrekkingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - werkwoord + pers. vnv.: <i>bis' é;</i> - voorzetsel + lidwoord: <i>p'e;</i> - voorzetsel + persoonlijk voornaamwoord: <i>p'ami</i>. 	<p>Leest alle typen woorden.</p> <p>Leest alle samentrekkingen: <i>sangr'i baka, kah'i morto, kalbas 'i hòfi, ko'i kome ku pan, bistie.</i></p>

	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8
woorden lezen	<p><i>Inhouden m.b.t. taalbewustzijn, ontluikende geletterdheid en het alfabetisch principe zijn hier niet opgenomen, omdat het aanvankelijk leesproces op alle scholen in het Nederlands plaatsvindt. Dit soort vaardigheden kunnen in alle talen worden gestimuleerd.</i></p>	<p>Leest woorden met verschillend patroon in toon: <i>mata</i> (hoog-laag: plant) of <i>mata</i> (laag-hoog: doden).</p> <p>Leest woorden met en zonder 'aksènt skèrpi' (<i>sukú</i> en <i>suku</i>) en gebruikt daarbij context van woord (verhaal dat zich 's nachts afspeelt of verhaal over eten).</p> <p>Gebruikt betekenis van woord bij lezen: <i>komementu</i> < <i>kome</i>.</p> <p>Herkent woorden steeds meer automatisch.</p>	<p>Gebruikt context om vlotter te kunnen lezen (bijv. context van verhaal over <i>hòspital</i> bij lezen van <i>angua</i>).</p>	
zinnen in context lezen & tekst lezen	-	<p>Leest vloeiend teksten met een-, twee-, en drielettergrepige woorden.</p> <p>Leest korte zinnen die eindigen met punt en houdt daarna korte rustpauze.</p>	<p>Idem</p> <p>Gebruikt kommateken als pauzeteken.</p>	Idem

	PO 1-2	PO 3-4	PO 5-6	PO 7-8
zinnen in context lezen & tekst lezen	*	<p>Leest korte zinnen die eindigen met vraagteken (bijv. <i>Bo gusta repa di pampuna?</i>: de toon gaat eerst omhoog en de laatste toon stijgt weer even).</p> <p>Leest korte zinnen die eindigen met uitroepetekens en spreekt daarbij zinsdeel vóór uitroepetekens op juiste toon uit.</p> <p>Herkent belangrijke woorden of woordgroepen in zin en legt zinsaccent juist (<i>polis, di bario Montaña / polis di bario, Maduro</i>).</p> <p>Leest korte verhaaltjes met punten en vraagtekens op juiste wijze (voor).</p>	<p>Leest langere zinnen die eindigen met vraagteken op juiste wijze (voor).</p> <p>Leest langere zinnen die eindigen met uitroepetekens op juiste wijze (voor).</p> <p>Leest zin met dubbele punt voor opsomming, uitleg of directe rede op juiste wijze (voor).</p> <p>Leest groepen woorden als één geheel; bijv. in de zin "<i>Riba e man di stul tin dos sèrbète</i>" wordt de woordgroep '<i>riba e man di stul</i>' als bij elkaar behorend geheel gelezen en wordt heel eventjes gewacht, voordat verder wordt gelezen.</p> <p>Leest tekst binnen beheersingsniveau in juiste tempo, vloeiend en met begrip (voor).</p>	<p>Leest tekst op natuurlijke wijze (voor): op tempo, ritme en toon, met juiste dynamische en melodische accent.</p>

8 Verklaring van vaktermen

Alledaagse woorden	Woorden in de context van dagelijks communicatief taalgebruik. Zie ook school- en vaktaalwoorden.
Antecedent	Woord, woordgroep of zin waarnaar een verwijswoord verwijst. Bijvoorbeeld: <i>Bo ta wak e kacho ei riba kaya? E ta di mi bisña</i> . In de tweede zin is 'e' het verwijswoord en 'e kacho ei' in de eerste zin het antecedent.
Enkelvoudige zin	Zin die uit één hoofdzin bestaat: <i>Lisa ta papia ku su ruman chiki</i> .
Episode	Op zichzelf staande (kleine) gebeurtenis in een verhaal.
Eufemisme	Stijlfiguur waarmee iets mooier, vriendelijker of minder onaangenaam wordt voorgesteld dan het in werkelijkheid is.
Funcitiewoord	Een woord dat weinig inhoudelijke betekenis heeft, in tegenstelling tot een inhoudswoord. Vaak geven funcitiewoorden de structuur van een zin aan. Het gaat om lidwoorden, voegwoorden, telwoorden, voornaamwoorden en voorzetsels. Inhoudswoorden zijn: zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden, zelfstandige werkwoorden en bijwoorden.
Genre (zie ook tekstsoort)	Dit begrip verwijst naar het sociale doel van een tekst. In de context van onderwijs onderscheidt men de volgende genres: <ul style="list-style-type: none"> - informatieve tekst: deze geeft informatie over de werkelijkheid, met als doel bij de lezer kennis hierover uit te breiden (bijv. verslag, nieuwsbericht, schoolboektekst); - betogende tekst: hierin wordt een mening gegeven over een gebeurtenis of situatie, onderbouwd met argumenten, met als doel de lezer te overtuigen van een mening of over te halen iets (niet) te doen (bijv. recensie, opiniestuk, reclame, pamflet); - beschouwende tekst: wil de lezer laten kennismaken met verschillende meningen, zodat de lezer ten slotte zijn eigen mening kan vormen; - instructieve tekst: deze geeft aanwijzingen hoe een bepaalde handeling of procedure uit te voeren (bijv. gebruiksaanwijzing, recept, routebeschrijving); - expressieve tekst: deze drukt emoties en verlangens uit (bijv. verhaal, sprookje, roman, anekdote).
Grondwoord	Basiswoord bij de vorming van een samenstelling (met een ander grondwoord), bijvoorbeeld <i>tokadisko</i> of <i>ko'í kome</i> of van een afleiding (met een voor- en/of achtervoegsel), bijvoorbeeld <i>komedor</i> , <i>kuminsamentu</i> , waarbij de grondvormen <i>kome</i> en <i>kuminsá</i> zijn.
Homoniem	Woord met dezelfde klankvorm en schrijfwijze, maar met een verschillende betekenis: <i>kuenta</i> (rekening) en <i>kuenta</i> (verhaal).
Hoofdgedachte (van een tekst)	De hoofdgedachte van een tekst is de belangrijkste gedachte/kern die de schrijver over het onderwerp uit en kan meestal in één of twee zinnen worden weergegeven.

Informatiedichtheid	De hoeveelheid gegevens die in een tekst wordt aangeboden: een tekst met een hoge informatie-dichtheid bevat in de regel veel feiten. Hoe vaker zaken worden herhaald (via parafrase), toegelicht of uitgelegd, hoe lager de informatiedichtheid.																																										
Intonatie (zinsintonatie)	Melodie of toonhoogteverloop in een zin. Functies zijn: : expressie van gevoelens, benadrukken van elementen in een zin en aangeven of er sprake is van een mededeling, vraag of bevel. Bij een vraag in het Papiamentu gaat de toonhoogte op de laatste lettergreep omhoog, voorafgegaan door een stelselmatige daling van de toonhoogte. Als dat niet gebeurt, klinkt een vraag niet als een vraag, maar als een bevel. Zinsmelodie is ook belangrijk bij het uiten en interpreteren van betekenisnuances en gevoelens.																																										
Kenmerkenmatrix	Schema ('graphic organizer') waarin de kenmerken van iets (dier, object, verschijnsel) visueel worden gemaakt en binnen eenzelfde betekenis categorie worden afgebakend:																																										
	<table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>rond</th> <th>lang</th> <th>vierkant</th> <th>dik</th> <th>dun</th> <th>plat</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>de plank</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>de lat</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>de paal</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>de stok</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>de balk</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>		rond	lang	vierkant	dik	dun	plat	de plank							de lat							de paal							de stok							de balk						
	rond	lang	vierkant	dik	dun	plat																																					
de plank																																											
de lat																																											
de paal																																											
de stok																																											
de balk																																											
Klankgroep	Een stukje van een gesproken woord. Een klankgroep ontstaat, wanneer je het woord uitspreekt in delen, bijv. [eks]-[pre]-[sá]. Het begrijpen van klankgroepen is belangrijk voor spelling. Zo zijn klankgroepen in het Papiamentu een hulpmiddel bij het aanleren van dubbele klinkers of medeklinkers: <i>re-eduká, pan-nan</i> .																																										
Klemtoon	Het accent dat in woorden wordt gelegd. Als in het woord <i>kompliká</i> de klemtoon op de laatste lettergreep valt (dus op <i>ká</i>), wordt bedoeld dat die lettergreep met meer nadruk wordt uitgesproken dan de eerste twee. In het Papiamentu is klemtoon van belang voor het leren schrijven; bij afwijkingen van de grondtoon (klemtoon op de voorlaatste lettergreep) wordt een accent grave geschreven: <i>balotá, áwaseru, miéntras, hóben</i> .																																										
Labelen	Een woord bestaat uit een <i>label</i> (ook wel: woordvorm) en een <i>betekenis</i> (concept). De koppeling daartussen is willekeurig en zo afgesproken. Een 'label' is de uiterlijke verschijningsvorm van een woord: de uitspraak of de schrijfwijze. Elk label heeft betrekking op een concept (idee).																																										
Lees-/luister-/spreek-/gespreks- en schrijfdoel	<ul style="list-style-type: none"> - lees-/luisterdoel: doel waarmee je een bepaalde tekst leest of beluistert. Bijvoorbeeld een instructie lezen om iets te kunnen maken, naar een routebeschrijving luisteren om de weg te kunnen vinden, een verslag lezen of beluisteren om te weten wat er gebeurd is. - spreek-/gespreks-/schrijfdoel: wat de spreker/schrijver met zijn tekst wil bereiken: de luisteraar/lezer informeren, amuseren, overtuigen of instrueren. 																																										

Leesmanier	<p>Wijze waarop je een bepaalde tekst benadert/leest. Onderscheiden worden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - globaal lezen: zicht krijgen op de belangrijkste zaken, de hoofdlijnen uit een tekst: bijv. titel, eerste en laatste alinea en begin- en slotzin van tussenliggende alinea's lezen. - intensief (precies) lezen: alle hoofd- en bijzaken van een tekst herkennen en begrijpen: onderwerp van de hele tekst en van elke alinea nagaan, letten op de structuur (inleiding, midden, slot), hoofd- en bijzaken onderscheiden. - kritisch lezen: een oordeel vormen over de informatie of mening in een tekst: onderscheid maken tussen feiten en meningen, bekijken of de informatie volledig is en de argumenten betrouwbaar zijn. - zoekend lezen: in een tekst bepaalde informatie of een antwoord op een concrete vraag zoeken (bijv. hoe laat gaat de bibliotheek open).
Leesstrategie	Zie strategie.
Lettergreep	Deel van een <i>geschreven</i> woord dat bestaat uit een klinker of klinkergroep met vaak daaromheen een of meer medeklinkers gegroepeerd: <i>let-ter-gre-pen</i> (zie ook klankgroep). In het Papiamentu vallen klankgroepen en lettergrepen vaak samen.
Luistermanier	<p>Manier waarop je naar een bepaalde tekst luistert. Onderscheiden worden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - globaal luisteren: zicht krijgen op de belangrijkste zaken, de hoofdlijnen uit een tekst. - precies luisteren: alle hoofd- en bijzaken van een tekst herkennen en begrijpen: onderwerp van de hele tekst en tekstdelen achterhalen, letten op de structuur, hoofd- en bijzaken onderscheiden. - gericht luisteren: bepaalde informatie of antwoord op een concrete vraag zoeken (bijv. luisteren naar sportuitslagen op de radio om te weten te komen wie de baseball-wedstrijd heeft gewonnen) - kritisch luisteren: een oordeel vormen over de informatie of mening in een tekst: onderscheid maken tussen feiten en meningen, bekijken of de informatie volledig is en de argumenten betrouwbaar zijn.
Luisterstrategie	Zie strategie.
Metataal	Begrippen die je gebruikt om op taal te reflecteren en over taal te praten. Zie bijvoorbeeld het subdomein begrippenlijst in het domein begrippenlijst en taalverzorging.
Netwerk (van betekenissen)	Opbouwen van betekenisrelaties van een woord met andere woorden. Het woord <i>klok</i> krijgt bijvoorbeeld in de loop der tijd allerlei verbindingen met andere woorden: <i>klokkijken, tijd, horloge, wijzer</i> .
Nevenschikking-onderschikking	Bij <i>nevenschikking is sprake van twee of meer hoofdzinnen, vaak verbonden door de nevenschikkende voegwoorden i en pero</i> . Bij onderschikking is sprake van bijzinnen die deel uitmaken van de hoofdzin. Bijzinnen beginnen vaak met onderschikkende voegwoorden zoals <i>pasobra, mientrastantu</i> of betrekkelijke voornaamwoorden (<i>kende</i>). Zie ook samengestelde zin.
Onderwerp (van een tekst)	Dat waar een tekst over gaat. Je vindt het door de vraag te stellen: "Over wie / wat gaat de tekst?"

Partikel	<p>Woord dat vóór het werkwoord staat en tijd en aspect uitdrukt van een handeling, toestand of feit. In het Papiamentu is tijd ondergeschikt aan aspect: de manier waarop de spreker aankijkt tegen een handeling, toestand of feit. Deze:</p> <ul style="list-style-type: none"> - duren voort of herhalen zich (<i>ta</i> of <i>tabata</i>); - zijn afgerond (<i>a</i> voor handelingswerkwoorden en <i>tabata</i> voor koppelwerkwoorden, van toestand of feit); - moeten nog plaatsvinden of gerealiseerd worden (<i>lo</i>); - worden gezien als hypothetisch of twijfelachtig (<i>lo, lo ta, lo tabata</i>) of hun realisering hangt af van een ander feit of handeling (<i>lo a, lo tabata</i>).
Redigeren	Fase in het schrijfproces waarbij een tekst wordt gecontroleerd op vormconventies: lay-out, zinsbouw, spelling en interpunctie (ook wel 'verzorgingsfase').
Reviseren	Fase in het schrijfproces waarbij gekeken wordt of een tekst voldoet aan de gestelde eisen (inhoud: doel, publiek, tekstopbouw/samenhang, woordkeus). Op basis hiervan wordt de tekst gereviseerd (herschreven).
Samengestelde zin (zie ook neven- en onderschikking)	<p>Een zin die uit meerdere deelzinnen bestaat (hoofd- of bijzinnen)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>E mucha a subi trapi i a drenta su kamber.</i> (twee hoofdzinnen) 2. <i>E mucha ku ta kana ayabanda, ta Aisha.</i> (een hoofdzin en een bijzin ingeleid door een betrekkelijk voornaamwoord) 3. <i>Nos a keda kas, pasobra awa tabata kai.</i> (een hoofdzin en een bijzin ingeleid door een voegwoord).
Schooltaalwoorden	Woorden die in onderwijsleersituaties worden gebruikt: algemene, abstracte begrippen (<i>functie, gevolg, kenmerk, afleiden</i>), ingewikkelde voegwoorden (<i>tenzij, desondanks</i>) en instructiewoorden (<i>vul aan, vergelijk</i>). Zie ook alledaagse woorden en vaktaalwoorden.
Schrijfstrategie	Zie strategie.
Serieel werkwoord	Aaneenschakeling van twee of meer werkwoorden die samen één betekenis hebben: <i>Nan a lanta kana bin serka mi. El a_bula pasa bai.</i>
Signaalwoord (signaalteken)	Woord waarmee en verband tussen alinea's of zinnen wordt aangegeven. Bijvoorbeeld: de verschillende momenten waarop iets gebeurt (<i>mañan, mientrastantu</i>), opsommend verband (<i>promé, di dos, na final</i>), tegenstelling (<i>pero, tòg</i>), reden (<i>pasobra, pa motibu</i>).
Strategie	<p>Plan van (mentaal) handelen om een doel te bereiken bij de uitvoering van een taaltaak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - luister-/leesstrategieën: bijv. luister-/leesdoel en tekstsoort bepalen, voorkennis mobiliseren, verloop van de tekst voorspellen, luister-/leesmanier aanpassen, woordbetekenis afleiden. - spreek-/gespreks-/schrijfstrategieën: bijv. spreekdoel en publiek bepalen, tekstsoort kiezen, plannen.

<p>Taalfunctie</p>	<p>Naam voor de rol van taal in bepaalde situaties. We onderscheiden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - communicatieve (of sociale) taalfuncties: worden ingezet in de interactie tussen mensen (iemand begroeten, zich voorstellen, iets afwijzen of medelen, excuses aanbieden). - expressieve taalfuncties: worden ingezet om persoonlijke gevoelens en verlangens uit te drukken (dagboeken, gedichten). - conceptualiserende taalfuncties: worden ingezet bij het begrijpen, verkennen en (gestructureerd) weergeven van de werkelijkheid. Er wordt een beroep gedaan op het gebruik van concepten en begrippen en de inzet van taaldenrelaties.
<p>Tekstfunctie</p>	<p>Dat wat met een tekst(gedeelte) wordt beoogd, ook wel doel van de tekst (informereren, betogen, beschouwen, instrueren, uiten, amuseren etc.). Een tekstdeel kan bijv. de aanleiding voor iets beschrijven, een constatering zijn, een stelling poneren of een samenvatting geven.</p>
<p>Tekstsoort (zie ook genre)</p>	<p>Tot een tekstsoort (ook wel teksttype) rekt men teksten die samen gemeenschappelijke kenmerken hebben m.b.t vorm, inhoud of bedoeling. Bijv. brief: vaste vormkenmerken (plaats/datum, aanhef, groet). Soorten brieven: liefdesbrief, verzoekbrief, informatiebrief etc. Bijv. betoog: vaste doel- en inhoudskenmerken. Doel: iemand overtuigen, inhoud: stelling met argumenten. Soorten betogen: recensie, reclame, pamflet, opiniestuk).</p>
<p>Tekststructuur (zie ook tekstverband)</p>	<p>De wijze waarop de tekst globaal is opgebouwd of georganiseerd. Bijv. de argumentatiestructuur: in inleiding standpunt, in middenstuk argumenten voor en tegen, in het slot conclusie met herhaling van standpunt. Bijv. de chronologische structuur: weergave van gebeurtenissen in de tijd: verleden-heden-toekomst etc.</p>
<p>Tekstverband (zie ook tekststructuur)</p>	<p>De relaties tussen specifieke zinnen of alinea's in een tekst, vaak herkenbaar aan signaalwoorden. Bijvoorbeeld:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opsomming: verbanden tussen delen van een opsomming (<i>ten eerste, ten tweede, bovendien, ten slotte</i>); - chronologie: verbanden in de tijd: <i>Eerst gaat hij naar de groenteboer, daarna gaat hij naar de bakker en tot slot naar de slager.</i> - oorzaak-gevolg: verband tussen een beschrijving van een gebeurtenis en het gevolg ervan of omgekeerd: <i>Doordat het hard had geregend, stonden de wegen onder water. / De wegen stonden onder water, doordat het hard geregend had.</i> - argumentatie en conclusie: verband tussen beschrijving van argumenten en een samenvattende afsluiting van een tekst(deel) af: <i>dus, hieruit volgt, daarom.</i> - middel-doel: verband tussen het doel van iets en het middel om dat doel te bereiken (of omgekeerd): <i>Een liniaal gebruik je om de lengte van iets te bepalen. / Met een liniaal kun je meten hoe lang iets is. Om op tijd op school te zijn, wil Juan de fiets van zijn broer lenen.</i> - vergelijking: verband tussen overeenkomsten of verschillen van objecten, gebeurtenissen, situaties etc.: <i>Anders dan vorig jaar is dit een droge, warme zomer.</i>

Tekstverband (zie ook tekststructuur)	<ul style="list-style-type: none"> - probleem-oplossing: verband tussen beschrijving van een probleem en de oplossing: <i>De radio staat veel te hard, zet hem a.u.b wat zachter.</i> - tegenstelling: verband waarin het tegenovergestelde van bijv. een bewering genoemd wordt: <i>Hij is een sympathieke vent, maar hij kan ook flink tekeer gaan</i> - als-dan (voorwaardelijk): verband waarbij bijv. afspraak en voorwaarden worden genoemd: <i>Mariska vindt het goed dat Natalie haar fiets leent, mits Natalie de fiets op tijd terugbrengt.</i>
Transfer	<p>Het inzetten van kennis en vaardigheden opgedaan in de ene situatie in een andere, vergelijkbare situatie. Bijv.: hetgeen geleerd is bij het lezen van een betoog inzetten bij het schrijven van een betoog of (lees)strategieën die geleerd zijn bij het leren van de ene taal inzetten bij het leren van een andere taal.</p>
Vaktaalwoorden	<ul style="list-style-type: none"> - algemene: hoogfrequente woorden in (mondelinge en schriftelijke) teksten uit de zaakvakken, verspreid over meerdere plaatsen: <i>berekenen, verkleinen, elkaar snijden, afkoelen, krimpen, mengen, bereidingswijze.</i> - specifieke: meestal laagfrequente woorden in teksten uit de zaakvakken, gebonden aan een bepaald vak en onderwerp, met meestal één specifieke betekenis: <i>reliëf, erosie, hoogtelijn</i> (aardrijkskunde), <i>grafiek, priemgetal</i> (wiskunde), <i>Tweede Wereldoorlog</i> (geschiedenis).
Voorspellend luisteren/lezen	<p>Luister-/leesstrategie waarbij het onderwerp van een tekst wordt voorspeld op basis van vormkenmerken (begintune, titel en tussenkopjes) of het vervolg in de tekst wordt voorspeld op basis van de tekststructuur (na 'omdat' volgt een reden).</p>
Woorddeel	<p>Deel van een samengesteld of afgeleid woord. Het woord <i>pasapalu</i> bijvoorbeeld bestaat uit twee woorddelen: <i>pasa</i> en <i>palu</i>. Het woord <i>hendenan</i> bestaat uit de woorddelen <i>hende</i> en het achtervoegsel <i>nan</i>.</p>
Woordvorm	<p>De vorm die een grondwoord (zie aldaar) kan aannemen door verbuigingen en vervoegingen zoals enkel- en meervoud, afleidingen, samenstellingen, trappen van vergelijking.</p>

9. Referenties

- Beeker, A. e.a. (2012). *Advies tussendoelen kernvakken onderbouw VO, SLO*.
- Bonset H. & M. Hoogeveen (2018). *NTC-leerlijn verantwoording*. Stichting NOB.
- Bonset, H., I. de Mulder & M. Hoogeveen (2019). 'Een leerlijn voor Nederlands onderwijs in het buitenland' in: *Levende talen magazine* 2019-6.
- Fundashon pa Planifikashon di Idioma (2009). *Ortografia i lista di palabra Papiamentu. Buki di oro*.
- Hoogeveen M. & B. van der Leeuw (2018). *Leerdoelenkaart Nederlands: gedifferentieerde beheersingsniveau voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs*. Ook op: <https://leerplaninbeeld.slo.nl/>
- Hoogeveen M., H. Bonset, M. Bijlhout & I. de Mulder (2018). *Leerlijnen taaldomeinen NTC-onderwijs*. NOB, Voorburg. Online: <http://www.stichtingnob.nl/ntc-leerlijn>
- Hoogeveen M. & B. van der Leeuw (2021). *Leerlijn begrippen voor taalbeschouwing*. Op: <https://www.slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/nederlands/leerlijn-begrippen-taalbeschouwing/>
- Hoogeveen, M. & M. Snetselaar i.s.m. de werkgroep Papiamentu (2022a). *Referentiekader Papiamentu. De referentieniveaus beschreven*. SLO, Amersfoort.
- Leeuw, B. van der, T. Meestringa & C. Ravesloot (2010). *Kijkwijzers. Beter zicht op het referentiekader taal*, SLO.
- Meijer, M., A. Fecunda & X. Mathilda. (2014). *Leerinhouden en leerlijnen voor de kern- en tussendoelen Papiamentu. Educatiegebied Taal, geletterdheid en Communicatie*. Ministerie van OCWS, Curaçao.

Als landelijk expertisecentrum voor het curriculum richt SLO zich op de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. We werken met het onderwijsveld aan de doelen, kaders en instrumenten waarmee scholen hun opdracht vanuit een eigen visie kunnen vervullen.

We brengen praktijk, beleid, maatschappelijke ontwikkelingen en onderzoek samen en stellen onze expertise beschikbaar aan onderwijs en overheid, bijvoorbeeld in de vorm van leerplannen, tools, voorbeeldlesmaterialen, conferenties en rapporten.

Bezoekadres
Stationsplein 1
3818 LE Amersfoort

Postadres
Postbus 502
3800 AM Amersfoort

T +31 (0)33 484 08 40
E info@slo.nl
W www.slo.nl

 [company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)
 [SLO_nl](https://twitter.com/SLO_nl)